

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
1^η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**"ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ"**

ΑΠΟ

ΤΑΞΧΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΨΥΧΑ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2012

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	Σελίδα
Εισαγωγή	1
<u>ΣΚΟΠΟΣ</u>	2
Σκοπός	2
<u>ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ</u>	
Προϋποθέσεις	2
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α» ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ</u>	
Εισαγωγή	3
Η φύση της Υψηλής Στρατηγικής	4
Η Υψηλή Στρατηγική σε καιρό πολέμου	5
Στρατιωτική Στρατηγική	6
Μακροσκοπικές Υψηλές Στρατηγικές	9
Συνδυασμοί Μακροσκοπικών Υψηλών Στρατηγικών	13
Κριτήρια Αξιολόγησης Υψηλής Στρατηγικής	14
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β» Κατάσταση σε Ελλάδα και Τουρκία παραμονές της εκστρατείας</u>	
Κατάσταση σε Ελλάδα	16
Κατάσταση σε Τουρκία	17
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ» Η Εκστρατεία της Μικρασίας</u>	
Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις	19
Εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα	33
Εσωτερική κατάσταση στην Τουρκία	36
Ελληνική εξωτερική πολιτική	38
Τουρκική εξωτερική πολιτική	40
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ» Στρατηγικοί παράγοντες που συντέλεσαν στην τελική έκβαση της εκστρατείας</u>	
Μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον	42
Εσωτερική νομιμοποίηση	43
Συσχετισμός μαχητικής ικανότητας και στρατηγικού αποτελέσματος	48
Οικονομία	48
Διπλωματία	49
Τακτικοί χειρισμοί	49
Επάρκεια Πληροφοριών	50
Τυχαία γεγονότα	50
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» Συμπεράσματα - Προτάσεις</u>	
Συμπεράσματα	52
Προτάσεις	54
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ</u>	
«Α» Βιβλιογραφία	Α-1 έως Α-2

«Μικρασιατική Εκστρατεία και Καταστροφή από τη Σκοπιά της Υψηλής Στρατηγικής»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922), που συνιστά την ελληνική πρόταση¹ στην επίλυση του Ανατολικού Ζητήματος τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και την ήττα του άξονα (Γερμανίας – Τουρκίας), είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την διαχρονική επιθυμία των Ελλήνων (μετά τον αγώνα του 1821) να υλοποιήσουν τη Μεγάλη Ιδέα, η αρχική διατύπωση της οποίας έγινε από το πρωθυπουργό Ι. Κωλέττη το 1844 από τα έδρανα της Βουλής.

Η ιδέα αυτή του Κωλέττη, από το 1844 μέχρι τη περίοδο που εξετάζουμε,² βρίσκεται συνεχώς σε μια παλινδρόμηση ανάμεσα στον άκρατο ρομαντισμό, και τον ορθολογισμό που τη συμβιβάζει ως στόχο με τα διατιθέμενα μέσα. Αυτό αποδεικνύεται από την έκβαση που είχαν τα γεγονότα του 1897, το Κρητικό ζήτημα, οι Μακεδονικοί αγώνες, οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ο Εθνικός διχασμός, και τέλος η Μικρασιατική εκστρατεία.

Η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία την περίοδο (1919-1922) είναι αποτέλεσμα του συνδυασμού δύο παραγόντων:

- Των πολιτικών, στρατιωτικών και γεωπολιτικών συγκυριών που επικρατούσαν το 1919. Πρόκειται για μια περίοδο πολύ πυκνή σε γεγονότα, που προκαλούν ανακατατάξεις και νέες ισορροπίες σε Ευρώπη, Βαλκάνια, Ευρασία και Οθωμανική αυτοκρατορία³.
- Των διπλωματικών χειρισμών της Ελλάδας μέσω των ελληνικών κυβερνήσεων της εποχής αυτής.

Η έκβαση της εκστρατείας αυτής, παραπέμπει κυρίως στους στρατηγικούς σχεδιασμούς των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής (Αγγλίας – Γαλλίας – Ρωσίας – Ιταλίας) και στην κατάσταση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και στους ελληνικούς χειρισμούς σε συνδυασμό με την τότε πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα.

¹ Όπως την οραματίστηκε και προσπάθησε να την υλοποιήσει ο Βενιζέλος.

² Μαρκεζίνης Σπ., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, Τόμος 4^{ος}. Αθήνα: Πάπυρος 1966, σελ. 278.

³ Βαλκανικοί πόλεμοι, Α΄ Π.Π., Ρωσική Επανάσταση 1917, κατάρρευση Οθωμανικής αυτοκρατορίας, Ανατολικό ζήτημα, εμφάνιση Κεμάλ στη Τουρκία, μεταρρύθμιση.

ΣΚΟΠΟΣ

4. Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Ελλάδας στη Μικρά Ασία και η διερεύνηση των αιτίων που οδήγησαν στη Μικρασιατική Καταστροφή.

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

5. Για την παρούσα διατριβή έχουν τεθεί οι παρακάτω προϋποθέσεις:
- α. Η αποφυγή συναισθηματικών και μεροληπτικών κρίσεων στην εξέταση της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου.
  - β. Η υψηλή στρατηγική δεν περιορίζεται μόνο σε περίοδο πολέμου αλλά επεκτείνεται και στην ειρηνική περίοδο..
  - γ. Τα κράτη είναι αναγκασμένα να υπερασπίζονται την κυριαρχία τους με τη δική τους ισχύ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ⁴

1. Εισαγωγή

Η μελέτη αυτή θα γίνει σύμφωνα με την προσέγγιση του πολιτικού ρεαλισμού, της κυρίαρχης προσέγγισης των Διεθνών Σχέσεων και της θεωρητικής βάσης του κλάδου των Στρατηγικών Σπουδών. Βασική αρχή του πολιτικού ρεαλισμού είναι ότι το έθνος κράτος, αυτή τη στιγμή, αποτελεί τον σημαντικότερο διεθνή δρώντα, τη σημαντικότερη νομική και ηθικοκανονιστική οντότητα των διεθνών σχέσεων⁵. Ως καθεστώς ρύθμισης των διακρατικών σχέσεων καθιερώθηκαν οι αρχές της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας, της μη επέμβασης και της διακρατικής ισοτιμίας. Η ύπαρξη κρατικής κυριαρχίας συνεπάγεται διεθνή αναρχία, δηλαδή έλλειψη κεντρικής εξουσίας υπερκείμενης των κρατών, η οποία θα ρυθμίσει τον διακρατικό ανταγωνισμό. Καθώς τα κράτη δεν υπόκεινται σε μία ανώτερη εξουσία ικανή να επιβάλει την διεθνή ασφάλεια, είναι αναγκασμένα να υπερασπίζονται την κυριαρχία τους με τη δική τους ισχύ. Η ικανότητά τους να εξασφαλίζουν τα εθνικά τους συμφέροντα, να επηρεάζουν τις διεθνείς εξελίξεις και να διαμορφώνουν τους διεθνείς θεσμούς εξαρτάται από την ισχύ τους συγκριτικά προς τα υπόλοιπα κράτη. Ο κεντρικότερος παράγοντας που καθορίζει τις διεθνείς εξελίξεις είναι ο διεθνής καταμερισμός ισχύος⁶.

Συνέπεια της έλλειψης ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα και της συνακόλουθης επικράτησης της διεθνούς αναρχίας είναι η δημιουργία αισθήματος ανασφάλειας και φόβου ανάμεσα στις μονάδες του συστήματος. Ο φόβος, η αντιμετώπιση απειλών και στρατηγικών διλημάτων και η συνεχής απειλή του πολέμου αποτελούν πρωταρχικά κίνητρα στρατηγικής συμπεριφοράς. Η άναρχη φύση, δηλαδή, του διεθνούς συστήματος και η αρχή της αυτοβοήθειας καθιστούν αναγκαία τη διατύπωση στρατηγικής, τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης, καθώς τα κυρίαρχα κράτη ακόμη και σε περιόδους ειρήνης κρατούν στάση ετοιμότητας για πόλεμο, ώστε να υπερασπιστούν την κυριαρχία, τις αξίες και τα συμφέροντά τους έναντι εξωτερικών απειλών.

Η ρεαλιστική προσέγγιση παρουσιάζει διάφορες μορφές. Ο «δομικός ρεαλισμός», με κύριο εκπρόσωπο τον Kenneth Waltz, απομονώνει τους καθαρά

---

⁴ Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα 2001, σ.σ. 17-44.

⁵ Ήφαιστος Π., *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας*. Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση. Αθήνα: Ποιότητα 2001, σελ. 14.

⁶ Παπασωτηρίου Χ., *Διασπορά και Εθνική Στρατηγική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα 2000, σελ. 14.

διεθνείς παράγοντες και εστιάζει στη δομή του διεθνούς συστήματος, τοποθετώντας τα κύρια αίτια της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές σύστημα. Το μοντέλο του Waltz είναι αφαιρετικό, αγνοώντας τα εσωτερικά χαρακτηριστικά των κρατών, με στόχο τη δημιουργία μιας θεωρίας με μεγάλη ερμηνευτική δύναμη.

Ο θουκυδίδειος ρεαλισμός⁷ ενσωματώνει στην ανάλυσή του το ρόλο που διαδραματίζουν οι εσωτερικές δομές των κρατών, ο χαρακτήρας του πολιτεύματος, η εθνική κουλτούρα και ο πολιτικός ηγέτης. Για τους σκοπούς της μελέτης αυτής, ο δομικός ρεαλισμός δεν αρκεί, καθώς οι εσωτερικές δομές τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας αλλά και ο ρόλος των πολιτικών ηγετών - Βενιζέλος, Κεμάλ - υπήρξαν καταλυτικοί παράγοντες. Επιπλέον, η ανάλυση στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής βρίσκεται εγγύτερα στο θουκυδίδειο ρεαλισμό.

Τέλος, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στη σχέση της Ιστορίας με τις Διεθνείς Σχέσεις και τις Στρατηγικές Σπουδές. Οι τελευταίες αντλούν από την Ιστορία, προκειμένου να παραγάγουν, να θεμελιώσουν και να ελέγξουν τις θεωρητικές υποθέσεις τους. Ενώ, όμως, η Ιστορία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη μοναδικότητα και τη λεπτομέρεια κάθε συμβάντος, στόχος του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων και των Στρατηγικών Σπουδών είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων και γενικοτήτων, για τη δράση των δρώντων του διεθνούς συστήματος, αποφεύγοντας τις λεπτομερείς περιγραφές. Οι ιστορικοί, δηλαδή, προβαίνουν στη «δευτερογενή» ανάλυση ενός γεγονότος με βάση τις πρωτογενείς πηγές, οι επιστήμονες των Διεθνών σχέσεων και των Στρατηγικών Σπουδών προχωρούν στη «τριτογενή» ανάλυση, χρησιμοποιώντας τα θεωρητικά εργαλεία της επιστήμης τους.

2. Η φύση της Υψηλής Στρατηγικής

Παραδοσιακό γνωστικό αντικείμενο της στρατηγικής ανάλυσης αποτελούσε η μελέτη των πολέμων, υπό το πρίσμα μόνο της στρατιωτικής στρατηγικής⁸. Η στρατηγική ανάλυση αφορούσε μόνο στην εξέταση των πολεμικών συγκρούσεων, εστιάζοντας στις αντίπαλες ένοπλες δυνάμεις, στη τέχνη της διεύθυνσής τους και στους παράγοντες που καθόριζαν την έκβαση των πολεμικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τον Clausewitz η στρατηγική ορίζεται ως «η θεωρία η σχετική με τη χρήση των συμπλοκών στην εξυπηρέτηση του πολιτικού σκοπού του πολέμου». Μεταγενέστερα, ο στρατηγός Beaufre όρισε τη στρατηγική ως «την τέχνη της διαλεκτικής δύο αντίπαλων θελήσεων που χρησιμοποιούν βία για να επιλύσουν την διένεξή τους⁹». Γίνεται εμφανές, ότι η στρατηγική προϋποθέτει τρία βασικά στοιχεία: σκοπό, μέσα και αντίπαλο. Η στρατηγική δε διατυπώνεται ποτέ εν κενώ, αλλά πάντα απευθύνεται σε έναν ή περισσότερους

⁷ Πλατιάς Α., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα: Εστία 1999, σελ. 29.

⁸ Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα 2001, σελ. 14.

⁹ Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα 2001, σελ. 17.

αντιπάλους. Έτσι, εκτός από τα διάφορα επίπεδα της στρατηγικής (κάθετη διάσταση), υπάρχει και η συνεχής διάδραση με τον αντίπαλο σε κάθε επίπεδο. Η δράση προκαλεί αντίδραση. Καμία επιτυχημένη σειρά πράξεων δεν μπορεί να διατηρηθεί επ' άπειρον, καθώς εγείρει την άρνησή της και ακυρώνεται από τα αντίμετρα του αντιπάλου.

Η ανάλυση του πολέμου δεν μπορεί να περιοριστεί στην εξέταση μόνο των στρατιωτικών δεδομένων μιας σύγκρουσης. Η έκβαση των πολέμων εξαρτάται και από άλλους παράγοντες που αποδυναμώνουν τον αντίπαλο, όπως οικονομική καχεξία και κατάρρευση, διπλωματική απομόνωση, κατάρρευση του εσωτερικού μετώπου και διεθνής απονομιμοποίηση. Είναι αναγκαία, δηλαδή, η εξέταση της υψηλής στρατηγικής, η οποία είναι το υψηλότερο επίπεδο της στρατηγικής.

Η υψηλή στρατηγική δεν περιορίζεται μόνο σε περίοδο πολέμου, αλλά επεκτείνεται και στην ειρηνική περίοδο, εξετάζοντας τις σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των κυρίαρχων κρατών και την τάση των αναπτυσσόμενων πολιτισμών να δημιουργούν συστήματα αξιών με πανανθρώπινες αξιώσεις, είτε με ήπιες μεθόδους μέσω πειθούς είτε με την διαμόρφωση απόλυτων ηθικών αξιών, που επαναστατικοποιούν τη διεθνή πολιτική και οδηγούν στη σύγκρουση.

Ο σχεδιασμός μιας υψηλής στρατηγικής¹⁰ πρέπει να περιλαμβάνει απαραίτητα τρία βήματα. Βέβαια αυτά δεν απαντώνται πάντοτε στην πράξη. Συχνά οι κυβερνητικές πολιτικές είναι πρόχειρες ή αντιδρούν σε κινήσεις του αντιπάλου και δεν εντάσσονται σε ευρύτερο στρατηγικό σχεδιασμό. Τα τρία στοιχειώδη βήματα σχεδιασμού μιας υψηλής στρατηγικής είναι:

α. Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος και των ευκαιριών και απειλών που προ-κύπτουν. Είναι σημαντικό η υψηλή στρατηγική να εναρμονίζεται με το διεθνές περιβάλλον και τις γεωπολιτικές πραγματικότητες και να ξεφεύγει από εσωτερικά πολιτικά στερεότυπα και «σλόγκαν»

β. Καθορισμός στόχων και ιεράρχησή τους. Σκοπός είναι η αποφυγή της υπερεξάπλωσης, καθώς τα μέσα και οι πόροι που διαθέτει ένα κράτος δεν είναι απεριόριστα.

γ. Καθορισμός του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων για τη προώθηση των ιεραρχημένων στόχων, ώστε να αποφευχθεί η άσκοπη σπατάλη πόρων.

3. Η Υψηλή Στρατηγική σε καιρό πολέμου

Η υψηλή στρατηγική που διατυπώνεται στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου πολέμου βρίσκεται πλησιέστερα στις παραδοσιακές στρατηγικές σπουδές. Η έννοια της υψηλής στρατηγικής σε μία ένοπλη σύρραξη περιλαμβάνει το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιούν οι αντίπαλες πλευρές για την

¹⁰ Πλατιάς Α., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα: Εστία 1999, σ.σ. 84-85.

προώθηση των πολεμικών τους στόχων. Η υψηλή στρατηγική σε καιρό πολέμου έχει πέντε βασικές διαστάσεις:

α. Στρατιωτική Στρατηγική

Η στρατιωτική στρατηγική είναι αναπόσπαστο μέρος κάθε υψηλής στρατηγικής, καθώς η απειλή ή η χρήση βίας παραμένει κεντρικό στοιχείο της διεθνούς πολιτικής. Η ένοπλη βία είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την υπεράσπιση και την προώθηση των συμφερόντων, ώστε καμία δύναμη να μην έχει την πολυτέλεια να την αγνοήσει. Ο όρος στρατιωτική στρατηγική αναφέρεται στην απειλούμενη ή υλοποιημένη χρήση ένοπλης βίας σε στεριά, αέρα και θάλασσα για την προώθηση των πολιτικών σκοπών των εμπολέμων. Περιλαμβάνει, επίσης, και τη χρήση εξοπλισμών για αποτροπή ή εξαναγκαστική διπλωματία. Αυτό υποδηλώνει ότι η χρήση ένοπλης βίας στον πόλεμο δεν είναι αυτοσκοπός. Στόχος του πολέμου είναι η αποδοχή ενός πολιτικού τετελεσμένου. Εάν η μία πλευρά εξαρχής υποχωρήσει στις απαιτήσεις της αντίπαλης, δεν υπάρχει λόγος για ένοπλη σύγκρουση. Επίσης, αυτοσκοπός δεν είναι η ολοκληρωτική καταστροφή και η βιολογική εξόντωση του αντιπάλου, αλλά μόνο η αποδοχή των όρων που επιβάλλει ο νικητής και οι οποίοι συνήθως αποτυπώνονται σε διεθνείς συνθήκες. Οι πολιτικοί στόχοι σπάνια μένουν αμετάβλητοι σε όλη τη διάρκεια της πολεμικής σύγκρουσης· συνήθως μεταβάλλονται σύμφωνα με την πορεία του πολέμου και τα επιτεύγματα των υπολοίπων διαστάσεων της υψηλής στρατηγικής. Σημαντική είναι επίσης και η εξέταση της οριζόντιας διάστασης της στρατηγικής, η εξέταση δηλαδή των ενεργειών του αντιπάλου και η προσπάθεια εξουδετέρωσης των πλεονεκτημάτων του. Η στρατιωτική στρατηγική έχει τρεις βασικούς στόχους. Ο πρωταρχικός στόχος είναι η καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου μέσω αποφασιστικών μαχών, οι οποίες συνήθως κρίνουν το αποτέλεσμα του πολέμου. Καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου σημαίνει πως πρέπει να τεθούν σε τέτοιες συνθήκες, ώστε να είναι ανίκανες να συνεχίσουν τη σύρραξη. Ο στόχος αυτός αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του δεύτερου, δηλαδή της κατοχής και υπεράσπισης εδάφους. Ο τρίτος στόχος, η καταστροφή των συντελεστών ισχύος του αντιπάλου (οικονομία, πολιτική συνοχή, ηθικό), αποσκοπεί στην πλήρη αποδυνάμωσή του και στην κατάπνιξη της θέλησής του να πολεμήσει.

Είναι χρήσιμο να επισημανθεί η διαφορά μεταξύ τακτικής και στρατηγικής. Η τακτική αφορά στη μάχη, η στρατηγική στον πόλεμο. Η τακτική είναι η τέχνη της χρήσης των στρατιωτικών μονάδων για την επίτευξη των σκοπών που έχουν τεθεί στο πλαίσιο μιας μάχης, ενώ η στρατηγική αφορά στην εκμετάλλευση των

νικηφόρων αυτών αποτελεσμάτων για την προώθηση των πολιτικών σκοπών¹¹. Η σχέση είναι αμφίδρομη και συνεχής. Στρατηγικές μπορεί να καταρρεύσουν λόγω ανικανότητας στο τακτικό επίπεδο, όμως, επιτυχίες στο τακτικό επίπεδο, οι οποίες δεν προωθούν τον πολιτικό στόχο του πολέμου, είναι αναποτελεσματικές. Για την επιτυχή ολοκλήρωση της υψηλής στρατηγικής απαιτείται ο συντονισμός όλων των επιπέδων και η στο Η στρατιωτική στρατηγική έχει τρεις βασικούς στόχους. Ο πρωταρχικός στόχος είναι η καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου μέσω αποφασιστικών μαχών, οι οποίες συνήθως κρίνουν το αποτέλεσμα του πολέμου. Καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου σημαίνει πως πρέπει να τεθούν σε τέτοιες συνθήκες, ώστε να είναι ανίκανες να συνεχίσουν τη σύρραξη. Ο στόχος αυτός αποτελεί βασική προϋπόθεση για την στοχοθεσία με βάση τις δυνατότητες κάθε κράτους.

Η χρήση ένοπλης βίας στη θάλασσα και στον αέρα διαφοροποιείται από την ξηρά. Συνήθως η αεροπορική και η ναυτική ισχύς είναι συμπληρωματική της χερσαίας και προσδίδει στην τελευταία αυξημένη συγκέντρωση πυρρός και αυξημένη κινητικότητα. Συνήθως η ναυτική και αεροπορική ισχύς, μέσω των ναυτικών και αεροπορικών βομβαρδισμών, χρησιμοποιείται για την εξασθένιση της οικονομίας και του ηθικού του αντιπάλου.

β. Οικονομία.

Η καλή οικονομική κατάσταση ενός κράτους επηρεάζει όλες τις διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής και βρίσκεται πίσω από την άνοδο και πτώση όλων των μεγάλων δυνάμεων. Η οικονομική ευρωστία είναι παράγοντας ισχύος και μπορεί να μετουσιωθεί σε ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις και να αποτελέσει τη βάση συνεργασιών και συμμαχιών με άλλα κράτη. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Η στρατιωτική ισχύς στηριζόταν σε μία εύρωστη οικονομία και σε ένα πλέγμα συμμαχιών που τροφοδοτούσαν συνεχώς το σύστημα. Οι ΗΠΑ τον 20ο αιώνα στήριξαν την αυτοκρατορία τους στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα που δημιούργησαν, με τις συμφωνίες του Breton Woods, τη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου και τη δύναμη του δολαρίου ως του μόνου αποθεματικού νομίσματος. Η υψηλή παραγωγικότητα της αμερικανικής οικονομίας αποτέλεσε όπλο μεγάλης ισχύος για την επιβολή των σχεδίων της αμερικανικής υπερδύναμης.

Σε περίπτωση πολέμου, η οικονομική διάσταση αφορά στην υλική υποστήριξη και την χρηματοδότηση των πολεμικών επιχειρήσεων. Η οικονομία του πολέμου αφορά στη μέθοδο χρηματοδότησης των ενόπλων δυνάμεων, στην αγορά ή κατασκευή του εξοπλισμού και στη γενικότερη επιμελητεία. Σημαντική,

---

¹¹ Κονδύλης Π., *Θεωρία του Πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο 1998, σ.σ. 58-60.

επίσης, είναι και η οριζόντια διάσταση, η υπονόμηση και η καταστροφή της οικονομίας του αντιπάλου.

γ. Εσωτερική Πολιτική.

Η διάσταση της εσωτερικής πολιτικής στην υψηλή στρατηγική αναφέρεται στην ικανότητα ενός πολιτικού συστήματος να αντλεί πόρους από τον πληθυσμό για τις ένοπλες δυνάμεις και να θεσμοθετεί κρατικούς και κοινωνικούς θεσμούς, που να προωθούν την μεγιστοποίηση της διεθνούς ισχύος και επιρροής του κράτους¹².

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αφορά στην εσωτερική νομιμοποίηση της πολεμικής προσπάθειας, την υποστήριξη ή ανοχή, δηλαδή, της εξωτερικής πολιτικής από τους πολίτες, τις οργανώσεις και τα κόμματα. Η εσωτερική νομιμοποίηση είναι κρίσιμο στοιχείο για την επιτυχία της υψηλής στρατηγικής, κυρίως αν αυτή απαιτεί θυσίες εκ μέρους των πολιτών. Η νομιμοποίηση εξαρτάται από τον πολιτικό στόχο του πολέμου, καθώς η υπεράσπιση πάτριου εδάφους εξασφαλίζει συνήθως την σίγουρη κινητοποίηση του λαού, ενώ ένας επεκτατικός πόλεμος ή η ανάληψη μιας διεθνούς εκστρατείας δεν κερδίζει εύκολα την υποστήριξη των πολιτών και απαιτείται συνήθως η δαιμονοποίηση του αντιπάλου. Η διάσταση της εσωτερικής πολιτικής αφορά και στις προσπάθειες επηρεασμού και υπονόμησης της εσωτερικής νομιμοποίησης του αντιπάλου.

δ. Διεθνής Νομιμοποίηση.

Η διεθνής νομιμοποίηση αφορά στο βαθμό, στον οποίο οι πολεμικοί στόχοι αλλά και τα πολεμικά μέσα συμβαδίζουν με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες, με το πνεύμα της εποχής και το διεθνές δίκαιο, ώστε να κερδίζουν την υποστήριξη ή τουλάχιστον την ευνοϊκή μεταχείριση της διεθνούς κοινής γνώμης.

Ένας απελευθερωτικός πόλεμος συνήθως τυγχάνει ευνοϊκής μεταχείρισης, ενώ η χρήση χημικών, βιολογικών ή πυρηνικών όπλων στερούν το χρήστη από διεθνή νομιμοποίηση. Οι εμπόλεμοι συνήθως υπερτονίζουν το δίκαιο της υπόθεσής τους, ταυτίζουν τον αγώνα τους με κάποια αποδεκτή ιδεολογία και αποκρύπτουν δυσάρεστα γεγονότα. Η διεθνής νομιμοποίηση είναι αναγκαία και στις μεγάλες δυνάμεις, όπως κατέδειξαν οι πολεμικές περιπέτειες των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης στο Βιετνάμ και στο Αφγανιστάν αντίστοιχα.

ε. Διπλωματία.

Η διπλωματία στα πλαίσια της υψηλής στρατηγικής έχει σοβαρότατο αυτόνομο ρόλο. Η διπλωματία αφορά στις δεσμεύσεις μεταξύ των

---

¹² Παπασωτηρίου Χ., *Διασπορά και Εθνική Στρατηγική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα 2000, σελ. 23.

κρατών, είτε στα πλαίσια μακροπρόθεσμων μορφών συνεργασίας είτε στο πλαίσιο τρεχουσών εξελίξεων, με στόχο την εξασφάλιση ευνοϊκού κλίματος για την υλοποίηση των στόχων της υψηλής στρατηγικής. Για την επιτυχή ολοκλήρωση των διπλωματικών προσπαθειών απαιτείται σωστή διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος και εκτίμηση των ευκαιριών και απειλών που προκύπτουν. Είναι αυτονόητο ότι οι ισχυρές, στρατιωτικά και οικονομικά, δυνάμεις μπορούν να επιβάλλουν δυσανάλογα εύκολα τις προτεραιότητες και τα συμφέροντά τους.

Σε περίοδο πολέμου, ο ρόλος της διπλωματίας είναι να εξασφαλίσει συμμαχίες, πείθοντας τρίτες δυνάμεις ότι είναι προς το συμφέρον τους η μεροληπτική τους στάση ή η είσοδός τους στον πόλεμο. Η διπλωματία επικεντρώνεται στο εθνικό συμφέρον, σε αντιδιαστολή με τη διεθνή νομιμοποίηση η οποία εστιάζει στις διεθνώς επικρατούσες αρχές και αξίες. Βέβαια, η ύπαρξη διεθνούς νομιμοποίησης καθιστά ευκολότερη την προώθηση του εθνικού συμφέροντος.

Όταν η σύγκρουση περιλαμβάνει πολλά εμπλεκόμενα μέρη, η διπλωματία αναλαμβάνει τον πολιτικό συντονισμό των συμμαχιών σε όλα τα επίπεδα (κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις, οικονομική συνεργασία, μυστικές συμφωνίες για τον μεταπολεμικό διαμοιρασμό των κερδών). Η διπλωματία, επίσης, αναλαμβάνει τη σύναψη συνθήκης μετά το τέλος του πολέμου, με την οποία κατοχυρώνεται η αποδοχή των πολιτικών σκοπών των νικητών και διαμορφώνεται η νέα τάξη πραγμάτων.

4. Μακροσκοπικές Υψηλές Στρατηγικές

Η υψηλή στρατηγική που διεξάγεται στο μακρό χρονικό ορίζοντα βρίσκεται πλησιέστερα στις διεθνείς σχέσεις. Η μακροσκοπική υψηλή στρατηγική υποδηλώνει τον κύριο προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής κάθε χώρας σε συνθήκες διεθνούς αναρχίας, όπου ο πόλεμος παραμένει η ύστατη κύρωση.

Οι τέσσερις βασικές υψηλές στρατηγικές, που θα αναπτυχθούν, δεν αποτελούν αλληλοαποκλειόμενες επιλογές. Αντίθετα, ο κανόνας στη διεθνή πολιτική είναι ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων από αυτές τις βασικές επιλογές.

α. Στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης επέκτασης

Κεντρικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής αυτής είναι η υλοποιούμενη ή απειλούμενη χρήση βίας. Αυτή μπορεί να πάρει τη μορφή της στρατιωτικής άμυνας, της στρατιωτικής επίθεσης, της αποτροπής ή της εξαναγκαστικής διπλωματίας.

Επεκτατική υψηλή στρατηγική υιοθετούν συνήθως χώρες, των οποίων ομοεθνής πληθυσμός βρίσκεται εκτός των συνόρων τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ελλάδας, της οποίας η εξωτερική πολιτική από το 1832 μέχρι το 1922 κυριαρχούνταν από τη Μεγάλη Ιδέα, δηλαδή την απελευθέρωση των

«αλύτρωτων περιοχών» και των «αλύτρωτων Ελλήνων». Επίσης, επεκτατική υψηλή στρατηγική υιοθετούν μεγάλες δυνάμεις που θέλουν να επιβάλλουν τις αξίες τους, τον πολιτισμό τους και τον πολιτικό τους έλεγχο σε παγκόσμια κλίμακα. Αποτρεπτική υψηλή στρατηγική υιοθετούν δυνάμεις ικανοποιημένες με το «status quo», ή δυνάμεις ανίσχυρες να το μεταβάλλουν.

Πλεονέκτημα της στρατηγικής αυτής είναι ότι η χρήση ή η απειλή χρήσης βίας είναι το πιο αποτελεσματικό μέσο επιβολής επιδιώξεων και απαιτήσεων. Οι οικονομικές κυρώσεις δεν παράγουν απαγορευτικό κόστος και οι διεθνείς συνθήκες παραβιάζονται. Μειονέκτημα της στρατηγικής αυτής είναι ότι, καθώς ο δρών αναπτύσσει και διατηρεί ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, το κόστος είναι υψηλό και για αρκετές οικονομίες δυσβάστακτο (π.χ. πρώην ΕΣΣΔ). Επιπλέον, η στρατηγική αυτή συνδέεται άμεσα με το δίλημμα ασφαλείας, δηλαδή την κατάσταση που προκύπτει, όταν τα μέτρα που αυξάνουν την ασφάλεια ενός κράτους, ταυτόχρονα μειώνουν την ασφάλεια των άλλων και δημιουργούν συσπειρώσεις εναντίον του. Κατά κανόνα η στρατιωτική ανάσχεση - επέκταση δεν αποτελεί επαρκές στοιχείο από μόνη της στην υψηλή στρατηγική λόγω των μειονεκτημάτων αυτών .

Από τη σκοπιά των διαστάσεων, η στρατηγική αυτή στηρίζεται κυρίως στη στρατιωτική στρατηγική. Η οικονομική διάσταση αφορά στην ικανότητα της πολιτικής ηγεσίας να αντλεί πόρους από την κοινωνία για τη δημιουργία ισχυρών ενόπλων δυνάμεων. Οι αντοχές, όμως, μιας οικονομίας δεν είναι ανεξάντλητες. Η διάσταση της εσωτερικής νομιμοποίησης διαδραματίζει καίριο ρόλο, στο βαθμό που η στρατηγική αυτή απαιτεί κινητοποίηση και θυσίες εκ μέρους του πληθυσμού. Μία επεκτατική υψηλή στρατηγική για την απελευθέρωση αλύτρωτων περιοχών κερδίζει ευκολότερα την υποστήριξη, παθητική ή ενεργητική, του πληθυσμού σε σύγκριση με μία επεκτατική υψηλή στρατηγική εναντίον άλλων δυνάμεων. Συνήθως απαιτείται έντονη εθνικιστική ή ιδεολογική φόρτιση και προπαγάνδα. Οι υπόλοιπες διαστάσεις, διεθνής νομιμοποίηση και διπλωματία, δε διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο, αφού το κράτος δρα αυτόνομα και ανεξάρτητα¹³.

β. Στρατηγική των συμμαχιών.

Τα κράτη αναπτύσσουν συνεργατικούς θεσμούς με στόχο την αύξηση της ισχύος τους και τη βελτίωση της σχετικής τους θέσης στο διεθνή καταμερισμό ισχύος. Οι συμμαχίες χαρακτηρίζονται από τη στενή και

¹³ Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα 2001, σ.σ. 24-25.

μακροπρόθεσμη συνεργασία των μελών τους. Για τη σύναψη μιας συμμαχίας ο «αμοιβαίος φόβος» και η προώθηση κοινών συμφερόντων θεωρούνται η πιο ασφαλής βάση. Οι συμμαχίες μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές, όπως συμβατικές στρατιωτικές συμμαχίες, ηγεμονίες επί μικρών δυνάμεων, οικονομικές ενώσεις, τελωνειακές ενώσεις, αλληλεγγύη μεταξύ κρατών με κοινή εθνική ταυτότητα και κοινή εθνική προέλευση.

Πλεονέκτημα των συμμαχιών είναι η συνένωση πόρων και ισχύος. Μειονέκτημα είναι ο περιορισμός της ελευθερίας δράσης και η προσπάθεια μελών συμμαχιών να μειώσουν ή και να αποφύγουν τις υποχρεώσεις τους. Η διατήρηση της συνοχής πολλές φορές παρουσιάζει πρόβλημα, ιδίως στις συμβατικές στρατιωτικές συμμαχίες, όταν καταρρέει ο εχθρός εναντίον του οποίου στρεφόταν η συμμαχία. Επίσης πάντα ελλοχεύει ο φόβος εξαπάτησης, γεγονός που εμποδίζει την εμπάθυνση της συνεργασίας.

Οι διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής που διαδραματίζουν καίριο ρόλο εξαρτώνται από τη φύση της συμμαχίας. Σε μία στρατιωτική συμμαχία πρωτεύον ρόλο παίζει η σύμπλευση των στρατιωτικών στρατηγικών στα πλαίσια ενός κοινού σχεδιασμού. Στην περίπτωση οικονομικών συμμαχιών αυτό που έχει πρωτεύουσα σημασία είναι η σύμπλευση σε όλους τους τομείς της οικονομικής πολιτικής. Η διπλωματία αναλαμβάνει να συντονίσει τα διαφορετικά και πολλές φορές συγκρουόμενα συμφέροντα των μελών με συνεχείς διαπραγματεύσεις και αμοιβαίες υποχωρήσεις.

Η ύπαρξη εσωτερικής και εξωτερικής νομιμοποίησης είναι αναγκαία. Συμμαχίες που βασίζονται σε κοινές αξίες, σε κοινή ιδεολογία, κοινή εθνική προέλευση, κοινή θρησκεία, γλώσσα και πολιτισμό επιτυγχάνουν υψηλό βαθμό νομιμοποίησης εκ μέρους των κοινωνιών τους. Αντίθετα, συμμαχίες που βασίζονται μόνο σε κοινά συμφέροντα αντιμετωπίζονται με δυσπιστία. Η απόκτηση νομιμοποίησης εξαρτάται και από το είδος των επιχειρήσεων που αναλαμβάνει μία συμμαχία. Συνήθως οι κοινωνίες αντιδρούν σε μακροχρόνιους επεκτατικούς πολέμους, όταν μάλιστα το κέρδος για την χώρα τους είναι αμφίβολο. Οι αποτρεπτικοί πόλεμοι κερδίζουν την υποστήριξη της εγχώριας και διεθνούς κοινής γνώμης.

γ. Στρατηγική των εξισορροπήσεων.

Το κεντρικό χαρακτηριστικό της εξισορροπητικής στρατηγικής είναι η αποδυνάμωση του αντιπάλου με χρήση τρίτων δυνάμεων. Η πολιτική αυτή έχει πολλές μορφές, από τον ευκαιριακό εξισορροπητικό ελιγμό, δηλαδή οποιαδήποτε βραχυπρόθεσμη χρήση τρίτων κατά του αντιπάλου, έως τη

διαχείριση ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων, όπως το ευρωπαϊκό του 19ου αιώνα. Σε αντίθεση με τη στρατιωτική ανάσχεση - επέκταση, η εξισορροπητική πολιτική είναι συχνά ιδιαίτερα αποδοτικός τρόπος για την προώθηση στόχων. Πλεονέκτημα της στρατηγικής αυτής είναι η εξουδετέρωση απειλών με χαμηλό κόστος. Από την άλλη πλευρά, όμως, είναι πολύ πιο αβέβαιος τρόπος για την προώθηση ζωτικών συμφερόντων. Η πολυπλοκότητα των διπλωματικών ακροβασίων της εξισορροπητικής πολιτικής αποτελεί εύθραυστο εργαλείο με έντονο το στοιχείο της αβεβαιότητας ως προς το αποτέλεσμα.

Το κύριο βάρος της στρατηγικής αυτής επωμίζεται η διπλωματία. Η στρατιωτική ισχύς ενισχύει τη διαπραγματευτική δύναμη των κρατών και αναλαμβάνει να υποστηρίξει τις πολύπλοκες κινήσεις της διπλωματίας με στρατηγικούς ελιγμούς στο πλαίσιο της εξισορρόπησης. Μία ισχυρή οικονομία μπορεί να στηρίξει τους εξισορροπητικούς ελιγμούς, προσφέροντας εργαλεία, όπως οικονομική και τεχνολογική βοήθεια, σύναψη ευνοϊκών δανείων, επενδύσεις κτλ. Οι εξισορροπητικοί ελιγμοί αντιμετωπίζουν έλλειψη εσωτερικής νομιμοποίησης. Η στρατηγική αυτή θεωρείται «ελιτίστικη», ενώ πολλές φορές διαμορφώνεται σε μυστικές διαβουλεύσεις και διαπραγματεύσεις και τότε η κοινή γνώμη παραμένει ανενημέρωτη. Όσον αφορά στη διεθνή νομιμοποίηση, το κράτος που επιδίδεται σε εξισορροπητικούς ελιγμούς συχνά χαρακτηρίζεται ως αφερέγγυος παίκτης στη διεθνή πολιτική.

δ. Στρατηγική του κατευνασμού.

Το κεντρικό χαρακτηριστικό του κατευνασμού είναι η χρήση παραχωρήσεων προς έναν αντίπαλο με σκοπό τη μείωση της απειλητικής του συμπεριφοράς. Βραχυπρόθεσμα η στρατηγική αυτή μπορεί να λειτουργήσει ως κατευνασμός ενός δευτερεύοντος εχθρού για την αντιμετώπιση του κύριου αντιπάλου, ενώ μακροπρόθεσμα στόχος του κατευνασμού είναι η πλήρης εξάλειψη των αιτιών μιας σύγκρουσης.

Εφόσον ο κατευνασμός επιτύχει, το αποτέλεσμα είναι η εξάλειψη του συγκρουσιακού στοιχείου από τη διεθνή πολιτική. Μπορεί όμως να λειτουργήσει αντιπαραγωγικά, εάν οι παραχωρήσεις εκληφθούν από τον αντίπαλο ως αδυναμία και κλιμακώσουν την επιθετική του συμπεριφορά.

Κύριο ρόλο στη στρατηγική του κατευνασμού διαδραματίζει η διπλωματία, καθώς είναι αυτή που καλείται να αποκλιμακώσει μία κρίση, επιφέροντας πραγματική σταθερότητα και όχι προσωρινή εκτόνωση της αντιπαλότητας με πιθανή τη μελλοντική αναθέρμανση της επιθετικής συμπεριφοράς. Η οικονομία μπορεί να στηρίξει την πολιτική του κατευνασμού μέσω οικονομικής βοήθειας και επενδύσεων στη χώρα που κατευθύνεται ο κατευνασμός. Παράλληλα, η στρατηγική αυτή πρέπει να είναι νομιμοποιημένη στο

εσωτερικό, ώστε να μη θεωρηθεί ως «ξεπούλημα» των εθνικών συμφερόντων, ιδίως αν το κράτος ακολουθεί κατευναστική πολιτική εναντίον του κύριου εχθρού. Η συνιστώσα της στρατιωτικής στρατηγικής αφορά κυρίως στις αμοιβαίες ή μονομερείς παραχωρήσεις, οι οποίες αλλάζουν τον στρατηγικό προσανατολισμό των ενόπλων δυνάμεων και διευκολύνουν την ολοκλήρωση της συμφωνίας.

5. Συνδυασμοί Μακροσκοπικών Υψηλών Στρατηγικών

Στην πράξη η υψηλή στρατηγική των κρατών προκύπτει από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων από τους τέσσερις προαναφερθέντες ιδεατούς τύπους. Όμως, επειδή κάθε υψηλή στρατηγική έχει τη δική της εσωτερική λογική και τις δικές της ιδιάζουσες αναγκαιότητες, οι συνδυασμοί αυτοί ρισκάρουν αλληλουπονόμευση.

α. Συνδυασμός στρατηγικής της στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης με στρατηγική των συμμαχιών.

Πλεονέκτημα της στρατηγικής αυτής είναι η συγκέντρωση ισχύος για την επίτευξη των επεκτατικών ή αποτρεπτικών στόχων της συμμαχίας. Οι ηγέτιδες δυνάμεις των συμμαχιών, όταν ακολουθούν επεκτατική πολιτική, συνήθως χρησιμοποιούν το συνεργατικό πλέγμα που δημιουργούν ως νομιμοποιητικό μανδύα της δράσης τους, προκειμένου να αποφύγουν τις αντιδράσεις από μονομερείς πρωτοβουλίες. Όταν η συμμαχία έχει αποτρεπτικό προσανατολισμό, η ηγέτιδα δύναμη θα πρέπει στρατιωτικά να είναι σε θέση να υπερασπιστεί και το πιο αδύναμο μέλος της συμμαχίας, ώστε να διατηρηθεί η συνοχή της συμμαχίας, η αποτρεπτική της αξιοπιστία και η φερεγγυότητα της ηγέτιδας δύναμης.

β. Συνδυασμός στρατηγικής της στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης με στρατηγική των εξισορροπήσεων.

Ο συνδυασμός αυτός θεωρείται εξαιρετικά αποδοτικός, καθώς μειώνει το υψηλό κόστος της στρατηγικής της στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης, ενώ ταυτόχρονα μειώνει και την αβεβαιότητα της στρατηγικής των εξισορροπήσεων μέσω της ανάπτυξης ισχυρών στρατιωτικών ικανοτήτων. Συνήθως ακολουθείται στρατηγική στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης εναντίον του κύριου αντιπάλου και στρατηγική των εξισορροπήσεων εναντίον του δευτερεύοντος αντιπάλου.

Ο συνδυασμός αυτός ενδέχεται να υπονομευθεί από την έλλειψη εσωτερικής νομιμοποίησης. Η στρατηγική στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης, λόγω των δυσβάστακτων θυσιών που απαιτεί εκ μέρους των πολιτών, νομιμοποιείται μέσω έντονης ιδεολογικής, εθνικιστικής ή θρησκευτικής προπαγάνδας. Αντίθετα, η στρατηγική των εξισορροπήσεων δεν απαιτεί συναισθηματικές ταυτίσεις, αλλά μόνο ψυχρή εκτίμηση των συσχετισμών ισχύος.

γ. Συνδυασμός στρατηγικής της στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης με στρατηγική του κατευνασμού.

Η στρατηγική αυτή συνδυάζει την στρατιωτική απειλή με την προσφορά κινήτρων για συμβιβασμό. Αποτελεί έκφανση του μείγματος «της ράβδου και του καρότου¹⁴».

Όταν ένα κράτος ακολουθεί επεκτατική υψηλή στρατηγική, ο κατευνασμός του αντιπάλου γίνεται μέσω στρατιωτικής απειλής, οπότε συνήθως καταρρέει και ακολουθεί σύγκρουση. Στην περίπτωση αποτρεπτικής υψηλής στρατηγικής, ο κατευνασμός λειτουργεί μέχρι το σημείο που θα θεωρηθεί ένδειξη αδυναμίας, οπότε και πάλι καταρρέει και η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη. Η στρατηγική αυτή μπορεί να καταρρεύσει λόγω έλλειψης εσωτερικής νομιμοποίησης, καθώς υπάρχει σύγκρουση μεταξύ των ακραίων θέσεων, που απαιτεί η στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης- επέκτασης και της μετριοπάθειας, που απαιτεί η στρατηγική του κατευνασμού.

δ. Συνδυασμός στρατηγικής των συμμαχιών με στρατηγική των εξισορροπήσεων.

Στόχος του συνδυασμού αυτού είναι να αμβλύνει τα μειονεκτήματα κάθε στρατηγικής, τον περιορισμό της ελευθερίας δράσης της στρατηγικής των συμμαχιών καθώς και την αβεβαιότητα της στρατηγικής των εξισορροπήσεων. Ωστόσο, οι δύο στρατηγικές αλληλουπνομεύονται, καθώς οι σύναψη συμμαχίας μειώνει τη δυνατότητα εξισορροπητικών ελιγμών, ενώ οι συνεχείς εξισορροπήσεις δυσκολεύουν τη σύναψη συμμαχίας, λόγω κυρίως της έλλειψης φερεγγυότητας του δρώντος.

ε. Συνδυασμός στρατηγικής των εξισορροπήσεων με στρατηγική του κατευνασμού.

Ο συνδυασμός αυτός είναι εξαιρετικά δύσκολο να λειτουργήσει, καθώς απαιτεί ταυτόχρονα επίδειξη προθέσεων άμβλυνσης της αντιπαράθεσης και εξισορρόπηση του αντιπάλου με χρήση τρίτων δυνάμεων. Οι συνδυασμοί αυτοί δεν καλύπτουν το σύνολο των πολιτικών που μπορεί να ακολουθήσει ένα κράτος. Προσφέρουν, όμως, ένα χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο κατανόησης γενικών τάσεων στη χάραξη της υψηλής στρατηγικής.

6. Κριτήρια Αξιολόγησης Υψηλής Στρατηγικής

Η ολοκλήρωση της θεωρίας υψηλής στρατηγικής προβλέπει και τη διατύπωση κριτηρίων αξιολόγησης διαχρονικής αξίας και εφαρμογής. Τα κριτήρια αυτά εξετάζουν το σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής καθώς και τις επιμέρους διαστάσεις της.

¹⁴ Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα 2001, σελ. 31-32.

α. Καταλληλότητα.

Το κριτήριο αυτό αναφέρεται στο βαθμό, στον οποίο μία υψηλή στρατηγική προσιδιάζει στο διεθνές περιβάλλον, εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες που προκύπτουν και προβαίνει σε έγκαιρη διάγνωση των κινδύνων και απειλών. Επίσης, σκόπιμο είναι η υψηλή στρατηγική να προσιδιάζει στην εθνική κουλτούρα και στο εσωτερικό πολιτικό περιβάλλον, ώστε να μη στερείται εσωτερικής νομιμοποίησης.

β. Εσωτερική συνοχή.

Το κριτήριο αυτό αναφέρεται στο κατά πόσο οι επιμέρους διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής μπορούν να συντονιστούν, ώστε η μία να μη λειτουργεί εις βάρος των υπολοίπων. Η επίτευξη εσωτερικής συνοχής συχνά αποδεικνύεται πολύ δύσκολη διαδικασία.

γ. Αποδοτικότητα.

Το κριτήριο αυτό αναφέρεται στους υπολογισμούς κόστους - οφέλους, στους οποίους πρέπει να προβαίνει μία δύναμη για την επιλογή της βέλτιστης στρατηγικής, της στρατηγικής δηλαδή που θα επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα με όσο το δυνατόν οικονομικότερη χρήση πόρων.

δ. Συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων.

Το κριτήριο αυτό συνδέεται με το ζήτημα της υπερεξάπλωσης, όταν επιδιώκονται στόχοι που τα διατιθέμενα μέσα δεν μπορούν να υποστηρίξουν.

ε. Αντοχή σε σφάλματα.

Το κριτήριο αυτό αναφέρεται στην αντοχή που έχει μία υψηλή στρατηγική να ξεπερνά πρόσκαιρα και συγκυριακά σφάλματα, αποφεύγοντας την κατάρρευσή της. Η προσαρμογή στις εξελίξεις του εσωτερικού και διεθνούς περιβάλλοντος είναι αναγκαία, ώστε να αποφεύγονται οι κακοτυχίες και οι λανθασμένες εκτιμήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»

Κατάσταση σε Ελλάδα και Τουρκία παραμονές της εκστρατείας

1. Κατάσταση στην Ελλάδα

Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα τις παραμονές της Μικρασιατικής εκστρατείας βρίσκει στην εξουσία τον Βενιζέλο και τον βασιλιά Κωνσταντίνο εκτός Ελλάδος. Το πολιτικό κλίμα όμως είναι ηλεκτρισμένο διότι οι βασιλικοί είναι εξαγριωμένοι από την εκβιαστική εκθρόνιση του Κωνσταντίνου και τις μεγάλες εκκαθαρίσεις που έλαβαν χώρα στη δημόσια διοίκηση και τις ένοπλες δυνάμεις τα δύο προηγούμενα χρόνια. Ο Εθνικός διχασμός συντηρείται και αποτυπώνεται ιδεολογικά από την εκσυγχρονιστική τάση του Βενιζέλου, που αποβλέπει σε οικονομικούς στόχους και την ενσωμάτωση με την Δύση, σε αντίθεση με την αντιβενιζελική παράταξη που διακρίνεται από την αντιπαράθεση με τη Δύση.

Από την πλευρά της οικονομίας η χώρα παρουσιάζει οπισθοδρόμηση, παρά την αγροτική μεταρρύθμιση του Βενιζέλου το 1917 (που ήταν το πιο ριζοσπαστικό μέτρο μέχρι τότε στην Ελλάδα). Αυτό οφειλόταν στην έλλειψη σωστής κυβερνητικής πολιτικής, στην αποτελεσματωμένη γεωργία, στην ανεπάρκεια δικτύου επικοινωνιών, στις ατέλειες του τραπεζικού συστήματος και στην απαρχαιωμένη εκπαίδευση¹⁵. Όμως πέρα από αυτά, η κυριότερη αιτία για την κακή κατάσταση της χώρας εντοπίζεται στην ανευθυνότητα των ηγετικών πολιτικών ομάδων, οι οποίες συχνά αποπροσανατόλιζαν το δυναμισμό και την ενεργητικότητα του λαού.

Η Ελλάδα μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, που τη βρήκε στη μεριά των νικητών, πρόβαλλε τις αξιώσεις της¹⁶ για επιστροφή όλων των εδαφών που πατροπαράδοτα κατοικούνταν από ομοεθνείς πληθυσμούς.¹⁷ Στο Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων (5/18-1-1919 έως 8/21-1-1920), ο Βενιζέλος δεν κατάφερε, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλλε, να πετύχει ουσιαστικά αυτούς τους στόχους, αλλά ούτε και εξασφάλισε αναγνώριση από την πλευρά των Συμμάχων του δίκαιου των αιτημάτων της χώρας. Τα μόνα θετικά γεγονότα ήταν η ελληνική απόβαση στη Σμύρνη, η χάραξη των νότιων βουλγαρικών συνόρων, και η

¹⁵ Αναλφαβητισμός το 1920, μέσος όρος 52,59%.

¹⁶ Διεκδικήσεις της Ελλάδας στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων. Σβολόπουλου Κ., *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*. Αθήνα: Εστία 1992, σ. σ. 141-146.

¹⁷ Η εθνολογική απεικόνιση του πληθυσμού στη Μικρά Ασία έδειχνε τα μεγάλα ποσοστά των Ελλήνων, που για παράδειγμα στο Βιλαέτι Σμύρνης ήταν 55% (676.090) έναντι 30% (378.769) Τούρκων, στο Βιλαέτι Τραπεζούντας 35,1% έναντι 15,5% Τούρκων, στο Βιλαέτι Κιλικίας 30,2% έναντι 9,7% Τούρκων στο Μικρασιατικό Σαντζάκι Κωνσταντινούπολης 36,1% έναντι 35,7 Τούρκων και στο Βιλαέτι Αγκυρας 12.3% έναντι 14,8 Τούρκων. Νεράτζη Χρ., *Το έπος της Μικράς Ασίας*. Θεσσαλονίκη: Τσιαμπήρη 1991, σ σ.18-23.

κατάληψη μικρού μέρους της δυτικής Θράκης. Επίσης άλλα θετικά σημεία ήταν η συμφωνία Βενιζέλου – Τιτόνι (Ιούλιος του 1919)¹⁸, η ενθάρρυνση και η υπόσχεση υποστήριξης από την πλευρά των Άγγλων, αλλά και η αποχώρηση των ΗΠΑ (Δεκέμβριος 1920) από το Συνέδριο της Ειρήνης καθώς και ο περιορισμένος ρόλος τους από τότε και μετά στις αντίστοιχες συνομιλίες. Αποφασιστικός συντελεστής επηρεασμού των εξελίξεων υπήρξε και η αποχώρηση της Ρωσίας από το συμμαχικό στρατόπεδο μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την προώθηση της Ελλάδας για να πληρωθεί το κενό και να αποκατασταθεί η στρατιωτική, πολιτική και οικονομική ισορροπία στην Εγγύς Ανατολή.

Σε γενικές γραμμές όμως αυτό που χαρακτήριζε την πραγματικότητα ήταν η ρευστότητα που προκαλούσαν από τα αντικρουόμενα συμφέροντα των δυνάμεων της Entente. Ειδικά στη Μικρά Ασία, η Ελλάδα αντιμετώπιζε την εχθρότητα της Γαλλίας διότι θεωρούσε ότι η Ελλάδα εξυπηρετεί την πολιτική των Άγγλων, με τους οποίους την χώριζαν σημαντικά συμφέροντα στην Ανατολία (πετρέλαια της Μοσούλης). Παράλληλα η Ιταλία δημιουργούσε μεγάλα εμπόδια στην υλοποίηση των σχεδίων της Ελλάδος, λόγω των σοβαρών βλέψεων που είχε η ίδια στην περιοχή της Μικράς Ασίας, των Δωδεκανήσων αλλά και της Βορείου Ηπείρου.

2. Κατάσταση στην Τουρκία

Από την άλλη πλευρά η Τουρκία βρισκόταν σε κατάσταση αποσύνθεσης. Η Συνθήκη του Μούδρου (17/30 Οκτωβρίου 1918) προέβλεπε σκληρούς όρους για την Τουρκία. Απαιτούσε την άμεση αποστράτευση του τουρκικού στρατού, την παράδοση των πολεμικών πλοίων και την απόδοση του ελέγχου των Στενών και των λιμανιών στους Συμμάχους. Επίσης επέβαλε την αποχώρηση της Τουρκίας από τη Συρία, την Υεμένη, την Κιλικία, τη Χετζάζη, τη Μεσοποταμία και τα βιλαέτια της Αρμενίας.

Επιπλέον με το άρθρο 7 της συνθήκης, οι δυνάμεις της Entente απέκτησαν το δικαίωμα να καταλάβουν όποτε το αποφασίσουν στρατηγικά σημεία της επιλογής τους. Στις 13 Νοεμβρίου 1918, 55 συμμαχικά πλοία αγκυροβόλησαν στην Κωνσταντινούπολη, της οποίας ο έλεγχος μοιράστηκε μεταξύ Άγγλων, Γάλλων και Ιταλών. Ακολούθησε, στο πνεύμα του άρθρου 7 η κατάληψη και άλλων περιοχών της Τουρκίας από όλους τους Συμμάχους. Το νεοτουρκικό κράτος βρισκόταν σε κατάσταση διάλυσης και η ηγεσία του κάτω από την πίεση της λαϊκής κατακραυγής διέφυγε στο εξωτερικό.

---

¹⁸ Αφορούσε την προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου στην Ελλάδα, την απόδοση της Δωδεκανήσου (πλην Ρόδου) κ.λ.π. Μετά από ένα χρόνο και κάτω από τις συνθήκες που δημιουργούσαν οι πολιτικές έριδες στην Ελλάδα, την κατήγγειλε αφού προηγουμένως ρύθμισε με τη Σερβία το θέμα.

Τούντα-Φεργάδη Αρ., *Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας (1912-1940)*. Αθήνα: Σιδέρη 1996, σ.σ. 160-161.

Η εθνική ταπείνωση από τη συνθήκη και ορισμένα καταπιεστικά μέτρα της κυβέρνησης του Σουλτάνου ήταν φυσικό να προκαλέσουν την αντίδραση του τουρκικού λαού αλλά κυρίως του στρατού από τις πρώτες μέρες της ανακωχής. Επικεφαλής αυτής της αντίδρασης¹⁹ ήταν ο Μουσταφά Κεμάλ που κατόρθωσε τότε να αφυπνίσει το τουρκικό έθνος και να το οδηγήσει στη δύσκολη αυτή στιγμή της ιστορίας του. Αλλά αυτό που περισσότερο ευνόησε την ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος ήταν η πλήρης ασυνεννοησία των Συμμάχων.

---

¹⁹ Μπουλαλας Κλ. , *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959 , σ.σ. 47-51.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΣ

1. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις

Για την απόβαση στην Σμύρνη²⁰, επιλέχθηκε η 1^η Μεραρχία που στάθμευε στο λιμάνι των Ελευθερών στην Μακεδονία. Περιελάμβανε τρία συντάγματα πεζικού (4^ο, 5^ο, και 1/38 Ευζώνων) και δύο μοίρες ορειβατικού πυροβολικού. Ο απόπλους για τη Σμύρνη εκτελέστηκε στις 30 Απριλίου 1919 με 18 οπλιταγωγά υπό τη συνοδεία 4 ελληνικών και 3 βρετανικών αντιτορπιλικών, και ο κατάπλους της δύναμης στο λιμάνι της πόλης τα ξημερώματα της 2^{ας} Μαΐου²¹.

Η Τουρκία βρισκόταν σε κατάσταση αναβρασμού, καθόσον με βάση τη Συνθήκη του Μούδρου είχε την υποχρέωση για αποστράτευση και αφοπλισμό των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Η εθνικιστική έξαρση βρισκόταν σε άνοδο και τμήματα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, αλλά και άτακτοι, λεηλατούσαν τα σημεία συγκεντρώσεως οπλισμού που φρουρούσαν πλημμελώς οι Σύμμαχοι.

Η είσοδος του ελληνικού στρατού στην πόλη έγινε το πρωί της 2^{ας} Μαΐου²². Ταυτόχρονα άρχισαν οι επιχειρήσεις για την αντιμετώπιση των επιθέσεων των Τούρκων με επιτυχία και σχετικά λίγες απώλειες²³. Στη συνέχεια προσπάθησε να οργανώσει τις δυνάμεις του και ακολούθως να επιβάλει την τάξη στην περιοχή που είχαν ορίσει οι Σύμμαχοι. Από τις πρώτες ημέρες οι Ιταλοί σκηνοθετούσαν συκοφαντίες με σκοπό να καταδείξουν ότι η ελληνική δύναμη δεν ήταν σε θέση να διατηρήσει την απαιτούμενη ασφάλεια²⁴.

Τις αμέσως επόμενες ημέρες συνέρεαν προς την πλευρά των Ελλήνων πληροφορίες, που ήταν γνωστές και στην Κωνσταντινούπολη, περί κηρύξεως βιαίας στρατολογίας Τούρκων εφέδρων και αναγκαστικές επιτάξεις.

Οι Τούρκοι εθνικιστές έβρισκαν πρόσφορο έδαφος για προπαγάνδα στην περιοχή που ήταν εκτός από τη ζώνη της ελληνικής κατοχής. Σε διάφορα σημεία, ειδικά ανατολικά από το Αϊδίνιο, σημειωνόταν μεγάλη συγκέντρωση δυνάμεων και έντονη δραστηριότητα²⁵.

---

²⁰ Η Σμύρνη ήταν η πλέον πλούσια πόλη της Μικράς Ασίας. Είχε 370.000 κατοίκους, από τους οποίους 165.000 ήταν Έλληνες, 80.000 Τούρκοι, 55.000 Εβραίοι, 40.000 Αρμένιοι, και 30.000 άλλων εθνοκοιτήτων.
ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 8-11.

²¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 15.

²² Καψής Ι., *Χαμένες Πατρίδες*. Αθήνα: Λιβάνη 1990 σ.σ. 7-12.

²³ Αγγελομάτη Χρ., *Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*. Αθήνα: Εστία 2005. σελ. 55.

²⁴ Αγγελομάτη Χρ., *Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*. Αθήνα: Εστία 2005. σ.σ. 52-54.

²⁵ Καψής Ι., *Χαμένες Πατρίδες*. Αθήνα: Λιβάνη 1990 σ.σ. 14-19.

Την επομένη της απόβασης των Ελλήνων, ιταλική δύναμη αποτελούμενη από 18.000 άνδρες, αποβιβάστηκε στη νέα Έφεσο και κατέλαβε την περιοχή νότια του Αϊδινίου και του ποταμού Μαιάνδρου μέχρι την Αττάλεια. Μετά την κατάληψη άρχισαν να συνδράμουν με διάφορους τρόπους, τις ομάδες των Τούρκων στην δράση τους εναντίον των ελληνικών δυνάμεων.

Από τις 7 Μαΐου και ύστερα από απόφαση του Ανωτάτου Συμβουλίου η ελληνική δύναμη αφού ενισχύθηκε άρχισε να επεκτείνει την κατοχή της αρχικά προς την Πέργαμο και στη συνέχεια προς το Αϊδίνιο. Στην Πέργαμο²⁶ οι ελληνικές δυνάμεις δέχθηκαν για πρώτη φορά σφοδρή προσβολή από οργανωμένη δύναμη Τούρκων με συνδυασμένες ενέργειες. Ακολούθησε τουρκική επίθεση στο Αϊδίνιο²⁷ που επίσης αντιμετωπίστηκε, αλλά πλέον έγινε πασιφανές ότι οι ελληνικές δυνάμεις θα συναντούσαν μεγάλη αντίσταση. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι ελληνικές δυνάμεις εντοπιζόνταν στην απαγόρευση που τους επέβαλε το Ανώτατο Συμβούλιο να μη παραβιάζουν την ζώνη κατοχής τους. Δεν έπρεπε δηλαδή να προωθούνται βορειότερα των Κυδωνιών, ούτε πολύ ανατολικότερα από την νοητή γραμμή Περγάμου – Μαγνησίας και Οδεμισίου. Επίσης δεν επιτρεπόταν να κινούνται νότια του Αϊδινίου όπου εφάπτονταν η ελληνική και η ιταλική γραμμή κατοχής. Οι ελληνικές δυνάμεις ήταν υποχρεωμένες όταν έφθαναν στα όρια της περιοχής τους να σταματούν την καταδίωξη των τουρκικών δυνάμεων. Τυχόν υπέρβαση της ορισμένης ζώνης κατοχής λάμβανε χώρα μόνο κατόπιν αιτήσεως προς τους Συμμάχους. Πέρα από το ότι αυτή η διαδικασία ήταν χρονοβόρα, οι Σύμμαχοι σπάνια έδιναν την έγκρισή τους. Στις περιπτώσεις που έδιναν άδεια προέλασης, το έκαναν με την προϋπόθεση οι ελληνικές δυνάμεις να επιστρέφουν αμέσως πίσω στη ζώνη. Αυτή η κατάσταση δημιουργούσε τεράστιες δυσχέρειες στην αποτελεσματική εξουδετέρωση των Τούρκων, οι οποίοι επανέκαμπταν μετά την ανασύνταξη των δυνάμεων τους, στην εκτός ζώνης περιοχή. Το πρόβλημα δημιούργησε επίσης αναπόφευκτες τριβές μεταξύ των Ελλήνων και των Ιταλών.

Ο ελληνικός στρατός, μετά από σχετική απαγόρευση των Συμμάχων ώστε να αποφευχθούν επεισόδια, δεν είχε προβεί σε αφοπλισμό του πληθυσμού. Οι Τούρκοι και ιδιαίτερα οι απολυμένοι στρατιώτες είχαν διατηρήσει και αποκρύψει το οπλισμό τους. Επίσης για πολιτικούς λόγους δεν είχε εφαρμοστεί λογοκρισία, η τηλεγραφική επικοινωνία διεξαγόταν από Τούρκους υπαλλήλους και ο έλεγχος των

²⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 26.

²⁷ Στις 17/6/1919 άτακτος και τακτικός στρατός Τούρκων, υποστηριζόμενος από πυροβολικό, επετέθη και κατέλαβε το Αϊδίνιο. Οι Έλληνες το ανακατέλαβαν στις 20 Ιουνίου. Οι Τούρκοι κατά την αποχώρησή τους έσφαξαν τους κατοίκους της και κατέστρεψαν την πόλη.
ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 27.

σιδηροδρομικών μεταφορών ήταν απαγορευμένος, ανεξάρτητα από το ότι σε πολλές περιπτώσεις ανακαλύπτονταν πυρομαχικά στα τραίνα²⁸.

Καμία πρωτοβουλία, στρατιωτική ή πολιτική, δεν μπορούσε να ληφθεί εάν δεν έδινε άδεια ο ύπατος αρμοστής Στεργιάδης²⁹, ο οποίος με τη σειρά του ζητούσε έγκριση από τους Συμμάχους.

Τον Ιούλιο του 1919, ο ελληνικός στρατός κατοχής αποτελούνταν από ένα σώμα στρατού με 5 μεραρχίες και δύναμη 2.082 (1.795 παρόντες) αξιωματικούς και 63.223 (52.545 παρόντες) οπλίτες, (αναλογία απόντων οπλιτών (16%). Η ναυτική αεροπορία περιλάμβανε στην δύναμη της 15 αεροσκάφη διώξεως τύπου DH-9 και 10 αναγνωρίσεως I βομβαρδισμού τύπου Sopwith Camel. Η στρατιωτική αεροπορία διέθετε 3 Breguet -14.

Απέναντι από τις ελληνικές δυνάμεις βρίσκονταν τρεις συγκεντρώσεις τουρκικών δυνάμεων. Δύο σοβαρές στις πτέρυγες και μια ασθενέστερη στο κέντρο. Στην περιοχή Αζαρίου – Μπαλικεσέρ – Πανόρμου στάθμευε το τουρκικό XIV Σώμα Στρατού με 2 μεραρχίες του διαλυμένου XVII Σώματος Στρατού και 4.000 άτακτους με λίγα πυροβόλα. Στην περιοχή Σαλιχλί – Φιλαδέλφειας ανατολικά από το Οδεμήσιο η 23^η Μεραρχία πεζικού και 3000 άτακτοι με λίγα πυροβόλα. Επίσης στο εσωτερικό μετακινούνταν ομάδες ατάκτων με τμήματα τακτικού στρατού ενισχυμένες από τον Κεμάλ Πασά. Στην περιοχή της Κιουτάχειας δρούσαν ισχυρές ομάδες υπό τον Ετέμ και στην περιοχή Μπολού και Νικομήδειας η 1^η και 10^η Μεραρχίες.

Ο Κεμάλ προτού αρχίσει την δράση του για τον απελευθερωτικό αγώνα συγκάλεσε σε μυστική σύσκεψη τους στρατιωτικούς διοικητές. Στη σύσκεψη καταρτίσθηκε σχέδιο κοινής ενέργειας ώστε να ενισχυθεί ο οπλισμός των ατάκτων της περιοχής Σμύρνης και να προωθηθεί η εκπαίδευσή τους με αποστολή την παρενόχληση των ελληνικών τμημάτων και την καθυστέρηση της προέλασής τους. Προγραμματίσθηκε για αργότερα ο εξοπλισμός μιας νέας στρατιάς τακτικού στρατού με τη χρησιμοποίηση μονίμων στελεχών των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Με αυτή τη προοπτική αποφασίστηκε να δημιουργηθούν μυστικά κέντρα και αποθήκες με τον κλεμμένο οπλισμό από αυτόν που φρουρούσαν οι Σύμμαχοι. Όλες οι οργανώσεις αντιστάσεως εντάχτηκαν κάτω από την ενιαία διοίκηση επιτελείου με διοικητές, για τις προς δυσμάς τακτικές μονάδες τον

²⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 24.

²⁹ Ο ύπατος αρμοστής Στεργιάδης που τοποθετήθηκε από τον Βενιζέλο ήταν μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα με προσόντα αλλά και σοβαρά ελαττώματα. Στα καθήκοντά ήταν να προλάβει κάθε παρεκτροπή του στρατού και του λαού, που θα μπορούσε να γίνει όπλο στα χέρια όσων υπονόμειαν τα ελληνικά συμφέροντα στη Μικρά Ασία. Ωστόσο υπήρξε αδικαιολόγητη η υπέρβαση των ορίων της τακτικής που του υπέδειξε ο Βενιζέλος. Ήρθε σε σύγκρουση με αρκετούς στρατιωτικούς διοικητές, παράγοντες της Σμύρνης (μεταξύ των οποίων και ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος), αλλά και με στελέχη της κυβερνήσεως.
Αγγελομάτη Χρ., Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας. Αθήνα: Εστία 2005, σ.σ. 59-68.

διοικητή του XX Σώματος Στρατού και για αυτές που βρίσκονταν προς ανατολάς τον διοικητή του XV Σώματος Στρατού. Ο Κεμάλ θα παρέμενε στο κέντρο³⁰.

Στις 16 Οκτωβρίου 1919 και μετά από ένα διάστημα έντονων διαμαρτυριών των Ελλήνων διοικητών μονάδων για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν από τον περιορισμό της δράσης τους³¹, ο στρατηγός Μίλν επέτρεψε πλήρη ελευθερία δράσης εντός της κατεχόμενης περιοχής. Για τις αντεπιθέσεις πέρα από την γραμμή διαχωρισμού, επέτρεψε στα τμήματα να έχουν την ελευθερία προελάσεως σε βάθος 3 χιλιομέτρων με την προϋπόθεση να επιστρέφουν στις βάσεις τους αμέσως μετά την εξουδετέρωση της απειλής³².

Το φθινόπωρο του 1919 επιφύλασσε δυσμενείς εξελίξεις για την Ελλάδα. Κύρια αιτία αποτέλεσε το πόρισμα της Διασυμμαχικής Ανακριτικής Επιτροπής, η οποία συνήλθε προκειμένου να εξετάσει τα έκτροπα που συνόδευσαν την αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη και επέρριψε το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης στην ελληνική πλευρά. Ο Γάλλος πρωθυπουργός και πρόεδρος του συμβουλίου Κλεμανσώ φρόντιζε συνεχώς να υπενθυμίζει ότι η ελληνική κατοχή είχε προσωρινό χαρακτήρα. Θορυβημένος όσο ποτέ άλλοτε ο Βενιζέλος κατέστησε το συνέδριο υπεύθυνο για την καθυστέρηση της υπογραφής της Συνθήκης Ειρήνης με τους Τούρκους.

Εν τω μεταξύ από τον Αύγουστο μέχρι το τέλος του 1919 υπήρξε χαμηλής έντασης δράση από ομάδες ατάκτων στα όρια της ζώνης αλλά και στο εσωτερικό³³.

Το Φεβρουάριο του 1920, ο πρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης, ζήτησε από τον αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο να του διαβιβάσει την εκτίμηση της απειλής σχετικά με τις δυνατότητες των Τουρκικών δυνάμεων εναντίον της κατεχόμενης περιοχής. Η κυβέρνηση επιθυμούσε να γνωρίζει ακριβώς το μέγεθος της απειλής, ώστε να υπολογισθούν οι απαιτήσεις σε διαθέσιμες δυνάμεις με δεδομένο ότι το ίδιο διάστημα υπήρχαν σκέψεις για την κατάληψη της Ανατολικής Θράκης.

Η εκτίμηση του αρχιστράτηγου ήταν ότι οι Τούρκοι διέθεταν 3 μεραρχίες με συνολική δύναμη 30.000 άνδρες, 60 πυροβόλα και 120 πολυβόλα³⁴.

³⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 30-31.

³¹ Μπουλαλάς Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 54.

³² Μπουλαλάς Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 55.

³³ Στο εσωτερικό της ελεγχόμενης περιοχής, οι Τούρκοι κάτοικοι προσποιούμενοι ότι εργάζονταν στους αγρούς, εκτελούσαν επιθέσεις με χρήση όπλων κατά μεμονωμένων Ελλήνων στρατιωτών.
ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 37-38.

³⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 43.

Τον Απρίλιο 1920 οι ελληνικές δυνάμεις έχουν αυξηθεί και αριθμούν πλέον 3248 αξιωματικούς και 91.063 οπλίτες³⁵.

Στις 3 Μαΐου 1920 ο Βενιζέλος επανήλθε στο θέμα της ενδεχόμενης αφαίρεσης δυνάμεων από τη Σμύρνη για την κατάληψη της Θράκης και ζήτησε νέα εκτίμηση της απειλής. Η απάντηση του Γενικού Στρατηγείου ήταν ότι η κατάσταση στη Σμύρνη κρίνεται σοβαρή και δεν επέτρεπε πιθανή μείωση δυνάμεων. Μεταγενέστερα αποδείχθηκε ότι το Γενικό Στρατηγείο υπερεκτιμούσε τις δυνατότητες των τουρκικών δυνάμεων εκείνη την εποχή. Αργότερα όταν ο ελληνικός στρατός πραγματοποίησε επίθεση, αποδείχθηκε ότι οι ελληνικές υπηρεσίες πληροφοριών είχαν παραπλανηθεί³⁶.

Την ίδια εποχή (άνοιξη – καλοκαίρι του 1920), το κίνημα του Κεμάλ κινδυνεύει με αφανισμό διότι βάλλεται σοβαρά από τις δυνάμεις του Σουλτάνου στα πλαίσια της εμφύλιας τουρκικής αντιπαράθεσης, αλλά και διότι οι Αρμένιοι πέρασαν τα ανατολικά σύνορα διεκδικώντας τα εδάφη που τους υποσχέθηκαν οι Σύμμαχοι. Επιπρόσθετα οι Γάλλοι στην Κιλικία, πέρασαν στην αντεπίθεση και απάλλαξαν από την πολιορκία των Τούρκων όσες φρουρές τους βρισκόντουσαν σε αυτή τη κατάσταση.

Ο εμφύλιος πόλεμος και οι επιθέσεις των άλλων δυνάμεων στένευαν τον κλοιό γύρω από την Άγκυρα. Όμως παρά τις ασφυχτικές πιέσεις που δεχόταν η εθνικιστική επανάσταση του Κεμάλ, τελικά επιβίωσε και γιγαντώθηκε διότι οι Σύμμαχοι της Ελλάδος εθελουφλούσαν έχοντας δέσει τα χέρια του ελληνικού στρατού πίσω από την περίφημη «γραμμή Μιλν»³⁷. Όσο για τους Γάλλους και Ιταλούς, ακολούθησαν ο καθένας την δική του πολιτική και οι κυβερνήσεις τους αντιμετωπίζοντας σοβαρές εσωτερικές δυσκολίες, δεν κατάφεραν να διατηρήσουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις στη Μικρά Ασία.

Αυτή η εξέλιξη σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ανησυχία που ένοιωθαν για την επικράτηση της Βρετανίας στη Μέση Ανατολή, τους προσανατόλισε γρήγορα προς την προσέγγιση της Άγκυρας. Αυτή η στρατηγική στόχευε στην εξισορρόπηση της Αγγλίας στην ευρύτερη περιοχή.

Μετά από τη μεταστροφή των Συμμάχων ο Κεμάλ σταθεροποιήθηκε και άρχισε να ενισχύεται ώστε να αντιμετωπίσει τελικά νικηφόρα τον ελληνικό στρατό³⁸. Στις αρχές του καλοκαιριού οι Τούρκοι εμφάνισαν αυξημένη

---

³⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 47.

³⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 45.

³⁷ Μπουλαλάς Κλ. , *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959 , σελ. 73.

³⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 50-51.

επιθετικότητα εναντίον των βρετανικών δυνάμεων που επιτηρούσαν την περιοχή των στενών στη Νικομήδεια και στη Θράκη.

Στις 6 Ιουνίου 1920 το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο έδωσε άδεια προελάσεως στον ελληνικό στρατό με στόχο την εξουδετέρωση της απειλής. Η επιχείρηση προέβλεπε κατάληψη της σιδηροδρομικής γραμμής μέχρι τον Πάνορμο, ώστε να εξασφαλιστεί η ελευθερία των στενών των Δαρδανελίων.

Στις 8 Ιουνίου, παραμονή της προέλασης, ο ελληνικός στρατός στη Μικρά Ασία αποτελούταν από 52 τάγματα πεζικού, 14 ίλες, 96 ορειβατικά, 72 πεδινά και 36 βαρέα πυροβόλα, με συνολική δύναμη 100.000 περίπου άνδρες. Η δύναμη αυτή ήταν συντριπτικά ανώτερη τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά από την αντίπαλη τουρκική δύναμη. Ο τουρκικός στρατός τον Ιούνιο του 1920 βρισκόταν ακόμα υπό την επήρεια της ήττας. Η κίνηση του Κεμάλ είχε συνεγείρει τους στρατιωτικούς, αλλά η μάζα του τουρκικού λαού δεν είχε ακόμα συνεργασθεί. Απέναντι από τις ελληνικές δυνάμεις ο τουρκικός στρατός, σύμφωνα με τις πληροφορίες εκείνης της εποχής, διέθετε 42 τάγματα πεζικού, ένα αριθμό ατάκτων και 50 πυροβόλα, με συνολική δύναμη ανδρών 42.250. Στην πραγματικότητα οι δυνάμεις που αντιμετώπισαν την ελληνική προέλαση ήταν αρκετά λιγότερες και πάντως όχι μεγαλύτερες από 20.000 άνδρες, ενώ υπήρχαν και άλλα 6 σώματα στρατού στη Θράκη και στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας.

Η προέλαση άρχισε στις 9 Ιουνίου προς δύο γενικές κατευθύνσεις. Η μία προς ανατολή, δηλαδή προς Φιλαδέλφεια και η άλλη προς βορρά, δηλαδή προς Πάνορμο και Προύσα. Η Φιλαδέλφεια καταλήφθηκε στις 11, η Πάνορμος στις 19 και η Προύσα στις 25 Ιουνίου 1920. Οι απώλειες των Τούρκων ήταν μεγάλες ενώ οι αντίστοιχες των Ελλήνων σχετικά μικρές.

Η ελληνική προέλαση του 1920 ήταν η πρώτη σοβαρή επιθετική ενέργεια του ελληνικού στρατού. Η πραγματοποίηση των αντικειμενικών σκοπών της προελάσεως σε μέτωπο 400 χλμ. Και βάθος 100-150 χλμ. Οφείλονταν στα άριστα επιτελικά σχέδια, το υψηλό ηθικό των Ελλήνων μαχητών και την μειωμένη αντίσταση που συνάντησαν³⁹.

Η ελληνική επιτυχία, εκτός από τις απώλειες που επέφερε στον αντίπαλο, είχε σαν αποτέλεσμα να αυξηθούν οι λιποταξίες και να μειωθεί το ρεύμα της εθελοντικής κατάταξης στο επαναστατικό στρατό. Μετά από αυτή την ήττα ο Κεμάλ αποσύρθηκε στο Εσκή Σεχίρ για να ανασυγκροτήσει και να εμψυχώσει τις αποθαρρυσμένες τουρκικές μονάδες. Ο στρατός του είχε ανάγκη πίστωσης χρόνου ώστε να ανασυνταχθεί, και την κέρδισε όταν οι Γάλλοι και οι Άγγλοι εξάσκησαν πιέσεις και πέτυχαν τη διακοπή των επιχειρήσεων.

---

³⁹ Μπουλαλας Κλ. , *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959 , σελ. 72.

Στο τέλος Αυγούστου του 1920 το Γενικό Στρατηγείο είχε σχηματίσει την πεποίθηση ότι η κυβέρνηση του Κεμάλ δεν επρόκειτο να αναγνωρίσει την Συνθήκη των Σεβρών. Σύμφωνα με το στρατηγείο ο μόνος τρόπος για την εκμηδένιση του κινήματος ήταν η προέλαση προς το Εσκή Σεχίρ, Αφιόν Καραχισάρ και Άγκυρα που είχαν μεγάλη στρατιωτική σημασία για τους Τούρκους και η κατάληψη αυτών των κέντρων θα είχε μεγάλη πολιτική σημασία, ενώ οι ελληνικές δυνάμεις θα αποκτούσαν μεγάλο πλεονέκτημα από την κατάκτηση τους.

Από τα μέσα Αυγούστου και μετά, ο ελληνικός στρατός στα πλαίσια της υλοποίησης των σχεδίων του στρατηγείου, προωθήθηκε ανατολικότερα αρχικά στην περιοχή Ουσάκ και αργότερα προς το Τσεντίζ. Περί τα μέσα Οκτωβρίου μια τουρκική ομάδα μεραρχιών συνολικής δύναμης 7300 ανδρών με 29 πολυβόλα και 18 πυροβόλα (συμπεριλαμβανόμενης και μιας ομάδας ατάκτων υπό τις διαταγές του Ετέμ Μπέη με 1500 Ιππείς και 400 πεζούς), εκδήλωσε σφοδρή επίθεση στις περιοχές Τσεντίζ και Χαν, την οποία απέκρουσαν επιτυχώς οι ελληνικές δυνάμεις. Ήταν η πρώτη οργανωμένη επίθεση μεγάλης κλίμακας των Τούρκων⁴⁰.

Από την αρχή της προέλασης μετείχαν στις επιχειρήσεις και αεροπορικές δυνάμεις. Συγκεκριμένα η στρατιωτική αεροπορία ανέλαβε τη συνεργασία με τις χερσαίες δυνάμεις και τη εκτέλεση αποστολών αναγνώρισης, βομβαρδισμού και πολυβολισμού των εχθρικών θέσεων, ενώ με συνεχείς φωτογραφικές αποστολές έδινε πλήρη εικόνα για τις κινήσεις του αντίπαλου.

Μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου και την ήττα του Βενιζέλου ακολούθησαν αλλαγές – εκκαθαρίσεις στο στράτευμα. Οι αλλαγές είχαν άμεσες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στις ένοπλες δυνάμεις. Εκτός από τον αρχηγό της στρατιάς αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο που αντικαταστάθηκε από τον στρατηγό Παπούλα⁴¹, παραιτήθηκαν και άλλοι τρεις ανώτατοι βενιζελικοί αξιωματικοί. Μέχρι να αρχίσουν πάλι οι επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας το Μάιο, είχαν αντικατασταθεί εκτός από τον αρχηγό της στρατιάς και οι τρεις διοικητές των σωμάτων, καθώς και επτά από τους εννέα διοικητές των μεραρχιών του μετώπου. Οι αλλαγές συμπληρώθηκαν με το διορισμό νέων επιτελικών αξιωματικών και νέων διοικητών συνταγμάτων. Αντίστοιχες αλλαγές έγιναν και στο ναυτικό. Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε ήταν μεγάλο καθόσον αρκετά από τα στελέχη της ηγεσίας του στρατού ήταν χωρίς καμία πολεμική πείρα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και

⁴⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 64-72.

⁴¹ Ο αντιστράτηγος Παπούλας είχε μεγάλη φήμη εθνικού αγωνιστή, με ηρωική δράση κατά τους Βαλκανικούς πολέμους, άμεμπτος με σύνεση και ορθή κρίση, δεν είχε όμως τα ανάλογα προσόντα για την υψηλή θέση που του ανατέθηκε. Δεν είχε καμία μετεκπαίδευση σε άλλη σχολή, δεν γνώριζε ξένη γλώσσα που θα τον βοηθούσε να παρακολουθήσει τις εξελίξεις στην πολεμική τέχνη και στερούταν της μόρφωσης που θα του πρόσδιδε προσωπικότητα ανάλογη διοικητού μεγάλης μονάδος. Είχε ισχυρή θέληση, πνεύμα πρωτοβουλίας και ανάληψης ευθυνών αλλά του έλλειπε η σε βάθος γνώση της πολεμικής τέχνης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην είναι κύριος της απόφασής του, απλώς εκτελεστής των σχεδίων του επιτελείου του οποίου ήταν κηδεμόνας, παρέμενε δε πάντα απλός θεατής όσων συνέβαιναν χωρίς καν να διευθύνει τον αγώνα. Μπουλαλας Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 96.

δεν είχαν γνώση των ιδιαιτεροτήτων της Μικράς Ασίας. Το επακόλουθο ήταν να επηρεασθούν αρνητικά οι μονάδες του μετώπου.

Στις 9 Νοεμβρίου που ανέλαβε ο αντιστράτηγος Παπούλας η δύναμη της στρατιάς ανερχόταν σε 3.805 παρόντες αξιωματικούς, 11.861 παρόντες οπλίτες, 115 πεδινά πυροβόλα των 75, 37 ορειβατικά πυροβόλα των 75, 109 ορειβατικά πυροβόλα των 65, 24 βαρέα πυροβόλα των 120 και 12 οβιδοβόλα⁴².

Η μελέτη της μαχητικής ικανότητας της στρατιάς κατέδειξε την ύπαρξη μεγάλων ελλείψεων σε προσωπικό και υλικό. Οι ελλείψεις σε προσωπικό ήταν για 850 αξιωματικούς και 30.000 οπλίτες (μετά το τέλος Νοεμβρίου που απολύθηκε η κλάση του 1915). Ο οπλισμός παρουσίαζε πολυτυπία και υπήρχε ανεπάρκεια πυρομαχικών, ιδιαίτερα για ορειβατικά βλήματα των 65. Επί πλέον σημειώθηκε παντελής έλλειψη φυσιγγίων τύπου «λεμπέλ» για τα αυτόματα όπλα και διάφορα ανταλλακτικά πυροβόλων. Το βαρύ πυροβολικό ήταν ανεπαρκές τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Επίσης μεγάλη έλλειψη υπήρχε σε μεταφορικά μέσα, ιδιαίτερα σε φορητά και νοσοκομειακά, όπως και στο υλικό διαβιβάσεων.

Ταυτόχρονα στην Κιλικία οι Γάλλοι, μετά από τη σύντομη ανακωχή του Μαΐου 1920 ξανάρχισαν τις εχθροπραξίες βοηθούμενοι από τους Αρμένιους. Στην κατεχόμενη περιοχή του Μαιάνδρου οι Ιταλοί, ιδιαίτερα μετά την εκκένωση του Ικονίου τον Μάρτιο του 1920, ανέπτυξαν ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις με τους Τούρκους και διαπραγματεύονταν με τον Κεμάλ για τον ανεφοδιασμό του σε όπλα, πυρομαχικά και καύσιμα. Το λιμάνι της Απάλειας από τον Μάρτιο του 1920 ήδη χρησιμοποιούταν για τις ανάγκες του επαναστατικού στρατού.

Στο μέτωπο της Αρμενίας και Γεωργίας στον Καύκασο οι Αρμένιοι που είχαν εισβάλει στη Τουρκία τον Ιούνιο του 1920, εκδιώχθηκαν και οι τουρκικές δυνάμεις στις 19 Νοεμβρίου του ίδιου έτους κατάλαβαν την πόλη της Αλεξανδρούπολης, στην οποία υπεγράφη η συνθήκη ειρήνης μεταξύ των Αρμενίων και του Κεμάλ.

Το Δεκέμβριο του 1920 4 μεραρχίες του τακτικού στρατού της Τουρκίας, ήταν απασχολημένες σε μάχες εναντίον του Ετέμ, που διαφώνησε με τον Κεμάλ με αποτέλεσμα την έναρξη εμφύλιας σύγκρουσης.

Στις 16 Δεκεμβρίου 1920 ο τακτικός στρατός επετέθη κατά των ατάκτων του Ετέμ και κατάλαβε την Κιουτάχεια. Εν τω μεταξύ ο Κεμάλ πληροφορήθηκε για την επικείμενη ελληνική επίθεση στον τομέα της Προύσας και αναγκάστηκε να συγκεντρώσει ισχυρές δυνάμεις στο Εσκή Σεχίρ και να ανακαλέσει το μεγαλύτερο τμήμα από τις δυνάμεις που επιχειρούσαν κατά του Ετέμ⁴³.

---

⁴² ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 52.

⁴³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 80-81.

Οι δυνάμεις των Τούρκων που ήταν διαθέσιμες κατά των Ελλήνων εκείνη την εποχή υπολογίζονται σε 29.300 άνδρες. Στην υπόλοιπη Μικρά Ασία και σύμφωνα με τις πληροφορίες, οι Τούρκοι είχαν τρία σώματα στρατού με συνολική δύναμη 17.000 ανδρών. Ο οπλισμός τους αποτελούταν κυρίως από όπλα Μόουζερ, αλλά λόγω ελλείψεων χρησιμοποιούσαν και όπλα άλλων χωρών, όπως γερμανικά, ρώσικα, ιταλικά και αγγλικά τα οποία μετασκευάζονταν στα πολεμικά εργοστάσια του Εσκή Σεχίρ και της Άγκυρας ώστε να παίρνουν φυσίγγια Μόουζερ. Το τουρκικό πυροβολικό αποτελούταν από πυροβόλα πεδινά των 75, ορειβατικά των 75 και των 105 αυστριακής προελεύσεως (Σκόντα).

Το Δεκέμβριο του 1920 ο ελληνικός στρατός διεξήγαγε επιχειρήσεις στρατηγικής αναγνώρισης. Αυτές οι επιθετικές ενέργειες προέβλεπαν την διείσδυση δυνάμεων σε συγκεκριμένους τομείς με παράλληλες παραπλανητικές κινήσεις άλλων μονάδων. Ο σκοπός τους ήταν να διαπιστώσουν την ετοιμότητα και την οργάνωση του εχθρού και αφού του προκαλέσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ζημιά, να επιστρέφουν στη βάση τους. Η εντύπωση που σχηματίσθηκε μετά το πέρας των ενεργειών στα πλαίσια της επιθετικής αναγνώρισης ήταν ότι ο κεμαλικός στρατός είχε αυξήσει σημαντικά την ισχύ του και τη μαχητική του ικανότητα. Όμως οι επιχειρήσεις αυτές δεν κρίθηκαν ως ικανοποιητικές διότι έδιναν την εντύπωση ότι οι ελληνικές δυνάμεις υποχωρούσαν. Το αποτέλεσμα ήταν η υποχώρηση του ελληνικού στρατού να παρουσιάζεται από τον Κεμάλ σαν νίκη ώστε να ανυψώσει το ηθικό του στρατού του και να κατορθώσει να φέρει στις τάξεις του πολλούς εμπειροπόλεμους αξιωματικούς και στρατευσίμους⁴⁴.

Στις αρχές του 1921 και ενώ οι ελληνικές δυνάμεις ολοκλήρωσαν τις στρατηγικές (ή επιθετικές) αναγνωρίσεις, οι δυνάμεις του Κεμάλ συνέτριψαν τον Ετέμ που αναγκάστηκε να παραδοθεί στις ελληνικές δυνάμεις⁴⁵.

Μετά τις επιχειρήσεις του Δεκεμβρίου, η κεμαλική κυβέρνηση απέκτησε την δυνατότητα να ανεβάσει περισσότερο το ηθικό των Τούρκων. Αυτή τη δυνατότητα της την παρείχε η πολιτική αναγνώριση του κεμαλικού κινήματος από τους Συμμάχους στην Συνδιάσκεψη του Λονδίνου. Έκτοτε οι Τούρκοι αξιωματικοί εντάσσονταν με όλο και αυξανόμενο ρυθμό στον επαναστατικό στρατό. Σε ότι αφορά την προμήθεια πολεμικού υλικού, ο Κεμάλ είχε στη διάθεσή του αυτό που προερχόταν από τις αποθήκες συγκεντρώσεως που είχαν εγκαταλείψει οι Σύμμαχοι, αλλά και το υλικό που υπήρχε αποθηκευμένο στην Κωνσταντινούπολη.

---

⁴⁴ Μπουλαλας Κλ. , *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959 , σελ. 108.

⁴⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 81-85.

Μια άλλη γενική παρατήρηση είναι σχετικά με την απόδοση του τομέα πληροφοριών του στρατού του Κεμάλ. Το τουρκικό επιτελείο είχε πάντα ακριβείς πληροφορίες, που έφθαναν σε αυτό από Σύμμαχους αξιωματικούς αλλά και από άλλους πράκτορες που μετέφεραν στους Τούρκους κάθε κίνηση των ελληνικών δυνάμεων. Επί πλέον, η τουρκική αντιπροσωπεία στο Λονδίνο μετέδιδε την πληροφορία ότι οι Έλληνες υποστηριζόμενοι από τον Βρετανό πρωθυπουργό Λούντ Τζώρτζ⁴⁶, είχαν αποφασίσει να επιτεθούν προς το Εσκή Σεχίρ και το Αφιόν Καραχισάρ. Μεταξύ των πληροφοριών που έφθαναν στους Τούρκους υπήρχε και μια, προερχόμενη από ξένη πηγή, που υποστήριζε ότι ο ελληνικός στρατός θα άρχιζε τις επιχειρήσεις στις 10 Μαρτίου, κάτι που απεδείχθη ορθό από τις εξελίξεις.

Μετά από αυτά είναι βέβαιο ότι ο τουρκικός στρατός ανέμενε την επίθεση και ήταν πλήρως ενημερωμένος για τις κινήσεις του αντίπαλου. Αντίθετα οι πληροφορίες του 2^{ου} Γραφείου της ελληνικής Στρατιάς, μετά τις επιχειρήσεις του Δεκεμβρίου δεν ήταν σωστές⁴⁷.

Στις 10 Μαρτίου 1921, σε επαλήθευση των πληροφοριών που είχαν οι Τούρκοι, το Α΄ Σώμα Στρατού με δύο μεραρχίες εξόρμησε από την περιοχή του Ούσακ προς το Αφιόν Καραχισάρ και το Γ΄ Σώμα Στρατού με τρεις μεραρχίες συν μία ταξιαρχία ιππικού από την περιοχή της Προύσας προς το Εσκή – Σεχίρ.

Το Α΄ Σώμα Στρατού μετά από σύντομο αγώνα κατάλαβε το Αφιόν Καραχισάρ, ενώ το Γ΄ Σώμα Στρατού συνάντησε ισχυρή αντίσταση και μετά από εξαήμερες αιματηρές μάχες συμπύχθηκε στην αρχική του θέση στην περιοχή της Προύσας αφήνοντας στο πεδίο της μάχης 300 αξιωματικούς και 4000 οπλίτες. Ήταν η πρώτη φορά από την έναρξη της Μικρασιατικής εκστρατείας που ελληνικά στρατιωτικά τμήματα είχαν τόσο μεγάλες απώλειες σε μια μόνο μάχη.

Στην εξέλιξη των επιχειρήσεων το Α΄ Σώμα Στρατού αφού απέκρουσε ισχυρότατη τουρκική αντεπίθεση, άφησε το Αφιόν Καραχισάρ και συμπύχθηκε και αυτό στην αρχική του θέση στο Τουμλού Μπουνάρ (περιοχή που είναι στην ενδιάμεση απόσταση μεταξύ Αφιόν Καραχισάρ και Ουσάκ).

Όμως η ελληνική στρατιά δεν κατάφερε να επιτύχει την κατάληψη κανενός από τους αντικειμενικούς σκοπούς που είχε θέσει για τις επιχειρήσεις του Μαρτίου 1921. Η επιχείρηση της Στρατιάς με δύο χωριστές ομάδες δυνάμεων έδωσε στον εχθρό την ευκαιρία να τις αντιμετωπίσει διαδοχικά με τον όγκο των δυνάμεών του και να τις αναγκάσει σε υποχώρηση.

⁴⁶ Η Αγγλία, χάριν των συμφερόντων της, ακολουθούσε παρασκηνακά φιλελληνική πολιτική εν αντιθέσει με τους Γάλλους και τους Ιταλούς που ακολουθούσαν φιλοτουρκική, λόγω της αντιζηλίας τους με την Αγγλία τα συμφέροντα της οποίας εδραιώνονταν στην περιοχή. Επομένως η ελληνική αντιπροσωπεία βρισκόταν μεταξύ δύο λύσεων, ή να αποχωρήσει από τη Μικρά Ασία ή να επιμείνει στην εκστρατεία σύμφωνα με τις παρασκηνακές ενθαρρύνσεις της Αγγλίας.

⁴⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 90-91.

Επειδή οι επιχειρήσεις του Μαρτίου 1921 δεν προώθησαν την λύση του προβλήματος, η κυβέρνηση αποφάσισε τη διεξαγωγή νέας επιθετικής ενέργειας και ταυτόχρονα ενίσχυσε τη Στρατιά Μικράς Ασίας με τρεις ακόμα μεραρχίες. Σύμφωνα με τα σχέδια ο στόχος ήταν η κατάληψη του Εσκή Σεχίρ και του Αφιόν Καραχισάρ.

Για την ενίσχυση της ψυχολογίας και την ανόρθωση του ηθικού του στρατεύματος στις 29 Μαΐου αναχώρησε για την Σμύρνη ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παρά την αντίθετη γνώμη τόσο του Παπούλα όσο και του Μεταξά που θεωρούσε ότι δεν έπρεπε να επωμισθεί αυτός τις πολεμικές ευθύνες⁴⁸.

Στις 8/21 Ιουνίου 1921 με μια συλλογική διακοίνωση η Entente πρόσφερε στην ελληνική κυβέρνηση τη μεσολάβησή της για ειρηνική επίλυση των διαφορών της με την Άγκυρα. Η Ελλάδα απάντησε αρνητικά, διότι πίστευε ότι με το βασιλιά επικεφαλής θα έφθανε στην τελική νίκη, χωρίς να υποπτεύεται την ανικανότητα αυτών στους οποίους ανατέθηκε το έργο αυτό. Πράγματι στις 25 Ιουνίου εξόρμησαν από την Προύσα τέσσερις μεραρχίες προς το Εσκή Σεχίρ και στις 27-29 του ίδιου μήνα από την περιοχή Ουσάκ – Τουμλού Μπουνάρ έξι μεραρχίες και η ταξιαρχία ιππικού προς το Αφιόν Καραχισάρ.

Οι τουρκικές δυνάμεις που αμύνονταν σε αυτές τις περιοχές ανέρχονταν σε δώδεκα μεραρχίες πεζικού και τέσσερις ιππικού, με 72 πυροβόλα και συνολική δύναμη 130.000 άνδρες. Μετά από σκληρές μάχες οι ελληνικές δυνάμεις κατάλαβαν στις 30 Ιουνίου το Αφιόν Καραχισάρ και στις 6 Ιουλίου το Εσκή Σεχίρ, τα οποία και διατήρησαν παρά τη σφοδρή αντεπίθεση που επιχειρήσαν οι Τούρκοι. Μετά την αντεπίθεση ο στρατός του Κεμάλ συμπύχθηκε με μεγάλες απώλειες. Αυτό που προκύπτει ως γενικό συμπέρασμα από τις επιχειρήσεις του Ιουνίου – Ιουλίου 1921, είναι ότι ο ελληνικός στρατός πέτυχε τους αντικειμενικούς του σκοπούς, αλλά δεν πέτυχε τον στρατηγικό στόχο του που ήταν η καταστροφή των δυνάμεων του αντιπάλου.

Στις 15 Ιουλίου του 1921 έλαβε χώρα στην Κιουτάχεια πολεμικό συμβούλιο, υπό την προεδρία του βασιλιά Κωνσταντίνου, στο οποίο αποφασίστηκε η διεξαγωγή επιχειρήσεων πέρα από τον ποταμό Σαγγάριο, με κατεύθυνση την Άγκυρα και τελική επιδίωξη την οριστική συντριβή του τουρκικού στρατού⁴⁹. Η δύναμη του ελληνικού στρατού ανήρχετο σε 120.000 άνδρες εξοπλισμένους με 50.000 τουφέκια, 2052 οπλοπολυβόλα, 672 πολυβόλα, 296

---

⁴⁸ Μπουλαλας Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 128.

⁴⁹ Η ελληνική κυβέρνηση πίστευε ότι η νίκη έπρεπε να επιδιωχθεί με κάθε μέσο και τρόπο διότι έτσι θα μεταβαλλόταν η κατάσταση ευμενώς για τη χώρα μας με πρώτη εκδήλωση την απροκάλυπτη μεταστροφή της Αγγλίας και την ενίσχυση από μέρους της. Επιπλέον πίστευε ότι, σε περίπτωση νικηφόρας έκβασης της εκστρατείας προς την Άγκυρα, θα κλονιζόταν το ηθικό του τουρκικού λαού υπό την πίεση του οποίου ο Κεμάλ θα δεχόταν συμβιβασμό που θα συνέφερε την Ελλάδα ή, πολύ πιθανότερο, θα έπεφτε εκ των έσω κατόπιν εσωτερικής επανάστασης
Μπουλαλας Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 370.

πυροβόλα. Η ταξιαρχία του ιππικού περιλάμβανε 750 σπαθιά. Η δύναμη του τουρκικού στρατού ανήρχετο σε 90.000 άνδρες, που όμως ήταν όλοι μάχιμοι και είχαν ελαφρύτερη διάταξη σε σχέση με τις ελληνικές δυνάμεις, οπότε η διαφορά των 30.000 ανδρών δεν ήταν ουσιαστική. Το πυροβολικό των Τούρκων ήταν ποσοτικά λιγότερο από το ελληνικό πυροβολικό διότι διέθετε 167 πυροβόλα, τα οποία όμως ήταν καλύτερης ποιότητας και μεγαλύτερου διαμετρήματος από τα αντίστοιχα ελληνικά. Οι Τούρκοι υπερείχαν και στο ιππικό⁵⁰ διαθέτοντας 6.000 σπαθιά.

Η κίνηση των ελληνικών δυνάμεων άρχισε στις 1 Αυγούστου 1921 κάτω από δυσμενείς καιρικές συνθήκες (αφόρητη ζέστη) και συνεχή παρενόχληση του ιππικού των Τούρκων. Στις 8 Αυγούστου είχε ολοκληρωθεί η διάβαση του Σαγγαρίου και παρά την κούραση ο ελληνικός στρατός επετέθη στις 11 Αυγούστου εναντίον της κύριας αμυντικής γραμμής των αντιπάλου του⁵¹.

Η προσπάθεια της ελληνικής δύναμης να υπερκεράσει το αριστερό της τουρκικής διάταξης απέτυχε διότι η τουρκική διοίκηση, που παρακολουθούσε με το ιππικό τις κινήσεις των Ελλήνων, επέκτεινε την διάταξη των δυνάμεων της προς τα ανατολικά. Στις 28 Αυγούστου οι Τούρκοι πραγματοποίησαν μεγάλη επίθεση την οποία απέκρουσαν επιτυχώς οι Έλληνες. Όμως η συνεχιζόμενη σφοδρότητα των τουρκικών επιθέσεων, η μείωση της δύναμης των ελληνικών μονάδων από τις απώλειες και τα προβλήματα ανεφοδιασμού του ελληνικού στρατού, ανάγκασαν την κυβέρνηση να διατάξει σύμπτυξη των δυνάμεων. Η σύμπτυξη άρχισε αμέσως και τη νύκτα 30-31 Αυγούστου η ελληνική Στρατιά πέρασε το Σαγγάριο και συνέχισε προς τα δυτικά καταστρέφοντας 120 χλμ σιδηροδρομικών γραμμών. Τελικά η Στρατιά έλαβε θέσεις στη γραμμή Νικομήδεια – Εσκή Σεχίρ – Σεϊντί Γαζή – Κιουτάχεια – Αφιόν Καραχισάρ – ποταμό Μαϊάνδρο. Εκεί παρέμεινε μέχρι τον Αύγουστο του 1922, με κύρια απασχόληση την οργάνωση της αμυντικής γραμμής της⁵².

Η κατάσταση του ελληνικού στρατού έκτοτε άρχισε να γίνεται όλο και πιο δυσχερής διότι δεν είχε πλέον τη δυνατότητα επιθετικής ενέργειας λόγω των μεγάλων απωλειών και της αποφασιστικής αντίστασης των Τούρκων. Η ελληνική άμυνα σε ένα μέτωπο που εκτείνονταν σε μήκος 700χλμ ήταν επισφαλής και το ηθικό του στρατού ήταν συνεχώς μειούμενο λόγω της κακής διατροφής, ένδυσης και κυρίως λόγω της πεποίθησης ότι ήταν μάταιη η συνέχιση του αγώνα. Επί

⁵⁰ Το έδαφος ευνοούσε δράση ιππικού. Ο Κεμάλ έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην συγκρότηση ισχυρού ιππικού. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 91.

⁵¹ Από τα κύρια προβλήματα της ελληνικής στρατιάς κατά τη διάρκεια της πορείας προς την Άγκυρα και της μάχης του Σαγγαρίου ήταν ο ανεφοδιασμός και οι συγκοινωνίες με τα μετόπισθεν.

⁵² ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 269-301.

πλέον επέδρασε ο Εθνικός διχασμός και η συνεχιζόμενη κομμουνιστική προπαγάνδα. Επιπρόσθετα η ελληνική οικονομία ήταν στα όριά της. Η οικονομική κατάρρευση του κράτους, αντιμετώπιστηκε με τη διχοτόμηση του χαρτονομίσματος, πράγμα που ανακούφισε προσωρινά τη δημόσια οικονομία, αφού με τον τρόπο αυτό εξασφαλίστηκαν 1.500 εκατομμύρια δραχμές της τότε αξίας και με τιμή χρυσής λίρας Αγγλίας 100 δραχμές. Έτσι κατορθώθηκε να πληρωθούν καθυστερημένα μισθοί πολλών μηνών τόσο στο μέτωπο όσο και στο εσωτερικό, ενώ βελτιώθηκε κάπως το άθλιο συσσίτιο των μαχητών του μετώπου, που επί αρκετούς μήνες περιοριζόταν στην κουραμάνα, στη ρέγκα και σε μερικές ελιές.

Από τους πρώτους μήνες του 1922 η τουρκική αεροπορία, στα πλαίσια της ενίσχυσης των ενόπλων δυνάμεων του Κεμάλ από τους Συμμάχους, άρχισε να αναπτύσσεται σημαντικά, λαμβάνοντας αεροπορικό υλικό κυρίως από τους Γάλλους (αεροπλάνα τύπου Spad και Breguet), αλλά και από τους Ιταλούς μέσω Αττάλειας. Με το υλικό αυτό η τουρκική αεροπορία κατάφερε να αποκτήσει αεροπορική υπεροχή και ίσως κυριαρχία στις μετέπειτα επιχειρήσεις. Οι αιτίες αυτής της μεταστροφής ανιχνεύονται στη δραματική μείωση του ελληνικού αεροπορικού στόλου, ο οποίος χωρίς να αναπληρωθεί, υπερκεράστηκε από τον αντίστοιχο τουρκικό, με τελικό αποτέλεσμα την ήττα στο εναέριο θέατρο επιχειρήσεων.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις, στις αρχές Μαΐου 1922, η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να επιτύχει διπλωματική λύση στη σύγκρουση, αλλά οι Τούρκοι, που είχαν πλέον το πλεονέκτημα, δεν δέχθηκαν ειρηνικό διακανονισμό. Η ελληνική κυβέρνηση βρισκόταν σε εξαιρετικά δύσκολη θέση και ακολούθησαν αλλαγές στην πολιτική και στρατιωτική ηγεσία⁵³. Η τουρκική ηγεσία από την άλλη πλευρά ήταν ενήμερη για την δυσμενή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο ελληνικός στρατός και ενώ ενισχύονταν συνεχώς με υλικό και χρήματα, ετοιμαζόταν για επιχειρήσεις.

Στις 12 Μαΐου 1922 ο διοικητής της Στρατιάς αντιστράτηγος Παπούλας, αντικαταστάθηκε από τον αντιστράτηγο Χατζηανέστη, που ήταν έντιμος, γενναίος και ευρείας μορφώσεως αξιωματικός, αλλά απείχε από τη διοίκηση μεγάλων μονάδων από το 1915. Κατά την επιθεώρηση που έκανε στο μέτωπο σχημάτισε εσφαλμένη άποψη ότι ήταν άριστο το ηθικό του στρατού και η έκθεση που υπέβαλε στην κυβέρνηση το Μάιο του 1922 σχετικά με την κατάσταση δεν ανταποκρινόταν καθόλου στην πραγματικότητα. Ο αρχιστράτηγος δεν αποδέχτηκε τις εισηγήσεις του υπαρχηγού του επιτελείου του για τη σύμπτυξη του

---

⁵³ Το Μάιο 1922 έπεσε η κυβέρνηση Γούναρη και σχηματίστηκε η συμμαχική κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη. Τον ίδιο μήνα παραιτήθηκε ο αρχιστράτηγος Παπούλας και στη θέση του τοποθετήθηκε ο αντιστράτηγος Χατζηανέστης. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σ.σ. 319-320.

μετώπου, έχοντας τη γνώμη ότι έπρεπε να παραμείνει όπως ήταν, καθώς είχε πειστεί από την εικόνα που του παρουσίασαν οι διοικητές.

Η αλήθεια ήταν ότι το ηθικό των μαχητών βρισκόταν τότε σε πολύ χαμηλό επίπεδο, επειδή εκτός από την αποτυχία της επιχείρησης του Σαγγάριου είχε μεσολαβήσει γι' αυτούς ένας δριμύτατος χειμώνας πάνω στα αφιλόξενα μικρασιατικά βουνά, που τον πέρασαν μέσα σε χαρακώματα και πρόχειρα σκέπαστρα. Όμως το ηθικό των μαχητών υπονομευόταν κατά κύριο λόγο από την παράταση της εκστρατείας, που προκαλούσε στις οικογένειες των περισσότερων στέρηση και δυστυχία. Τέλος άλλος ένας λόγος που υπονόμει το ηθικό των μαχητών ήταν η μη επιστροφή στο μέτωπο πολλών αδειούχων στρατιωτών, οι οποίοι είτε λιποτακούσαν, είτε κατάφεραν με διάφορα πλάγια μέσα να παραμένουν στην Ελλάδα.

Πάντως, λόγω του χαρακτήρα του, στον τομέα αυτό ο Χατζηανέστης επέδειξε ιδιαίτερη δραστηριότητα καθώς κατεδίωξε τους λιποτάκτες και τους καταχραστές από το στράτευμα και καθάρισε τη Σμύρνη από τους αποσπασμένους οι οποίοι δρούσαν σαν παράσιτα. Επίσης βελτίωσε τη διατροφή των στρατιωτών, άκουσε αιτήσεις και παράπονα και πλήρωσε όλους τους καθυστερημένους μισθούς⁵⁴.

Όμως στο μυαλό του είχε γίνει έμμονη ιδέα η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης για την οποία πίστευε ότι ήταν η μόνη λύση του Μικρασιατικού ζητήματος. Για να πετύχει το μεγαλεπήβολο σχέδιό του και συνεπαρμένος από τη φιλοδοξία του δε δίστασε να αποσύρει από το μέτωπο 21.000 άνδρες όταν ο Κεμάλ συγκέντρωνε όλες τις δυνάμεις του για τη γενική επίθεση.

Φυσικά το σχέδιό του, για το οποίο δύο μεραρχίες πλην συντάγματος έμειναν άπραγες τη στιγμή που αναμενόταν η κεμαλική επίθεση, ήταν φυσικό να γνωρίσει άδοξο τέλος καθόσον η απάντηση των Συμμάχων στην ελληνική κυβέρνηση, που ζήτησε την άδεια τους για την επιχείρηση, υπήρξε βίαιη και άμεση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ήταν πολύ αφελές να πιστεύει κανείς ότι οι Σύμμαχοι θα επέτρεπαν τη διάβαση των ελληνικών δυνάμεων και την κατάληψη της Πόλης στην οποία είχαν τεράστια πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά συμφέροντα.

Τεράστια έκταση άρχισαν να παίρνουν τα γεγονότα από τις 13 Αυγούστου 1922, που εκδηλώθηκε η μεγάλη επίθεση του Κεμάλ, για την ενίσχυση της διπλωματικής θέσης της Τουρκίας στη συνδιάσκεψη του Οκτωβρίου μεταξύ των Συμμάχων της Ελλάδας και της Τουρκίας ύστερα από παρακίνηση των

---

⁵⁴ Μπουλαλας Κλ. , *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959 , σελ. 236

Γάλλων, χωρίς και ο ίδιος ο Κεμάλ να περιμένει την έκταση των αποτελεσμάτων της.

Το τουρκικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει με καταιγιστικά πυρά το μέτωπο στα δυτικά του Αφιόν Καραχισάρ⁵⁵. Μετά από θυελλώδη επίθεση άνοιξε ρήγμα στο Τουμλού Μπουνάρ και πέτυχε την πλήρη διάσπαση της ελληνικής παράταξης, στην οποία επικράτησε σύγχυση και ασυνεννοησία. Δημιουργήθηκαν τρία στρατιωτικά συγκροτήματα (3 ομάδες, οι δύο των στρατηγών Φράγκου και Τρικούπη και το Γ΄ Σώμα Στρατού). Συγχρόνως ισχυρό εχθρικό ιππικό έκοψε τους δρόμους υποχώρησης. Έτσι το αρχικό ρήγμα στο Τουμλού Μπουνάρ οδήγησε στην άτακτη φυγή των Ελλήνων.

Το μεγαλύτερο μέρος από το Α΄ και Β΄ Σώματα Στρατού που πολέμησαν στο Αφιόν Καραχισάρ αιχμαλωτίσθηκε εκτός από μια μικρή δύναμη που έφθασε στο Ουσάκ. Το Γ΄ Σώμα Στρατού στο Εσκή Σεχίρ δεν δέχθηκε μεγάλη πίεση και κατάφερε να διατηρήσει τις θέσεις του.

Ακολούθησε η εκκένωση της Μικράς Ασίας από τον ελληνικό στρατό και η καταστροφή της Σμύρνης. Το τυπικό τέλος του πολέμου έλαβε χώρα με την σύναψη ανακωχής στα Μουδανιά στις 28 Σεπτεμβρίου 1922.

Η τελική έκβαση της εκστρατείας είχε σαν αποτέλεσμα τον ξεριζωμό του συμπαγούς ελληνισμού της Μικράς Ασίας και της ανατολικής Θράκης. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις 300.000 κυρίως γυναικόπαιδα σφαγιάστηκαν.

Υπεύθυνοι για τη μεγάλη αυτή τραγωδία θεωρήθηκαν πέντε πολιτικοί και ένας στρατιωτικός, οι Γούναρης, Στράτος, Θεοτόκης, Πρωτοπαπαδάκης, Μπαλτατζής και ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης. Μόλις σχηματίστηκε η επαναστατική κυβέρνηση των Πλαστήρα, Γονατά και Φωκά, συγκροτήθηκε έκτακτο στρατοδικείο που δίκασε και καταδίκασε σε θάνατο τους έξι υπεύθυνους (η δίκη των Έξι). Εκτελέστηκαν στο Γουδί στις 15 Νοεμβρίου 1922.

Τον επόμενο χρόνο, στις 24 Ιουλίου 1923, υπογράφηκε η Συνθήκης της Λωζάνης μεταξύ των Συμμάχων της Τουρκίας και της Ελλάδας, σύμφωνα με την οποία αναθεωρήθηκε η Συνθήκη των Σεβρών. Η Συνθήκη της Λωζάνης καθόρισε το ισχύον μέχρι σήμερα status quo μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας.

2. Εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα

Μετά την αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη όπως ήδη έχει αναφερθεί, υπεγράφη η Συνθήκη των Σεβρών⁵⁶, (28 Ιουλίου/10

⁵⁵ Η προσβολή σε αυτό το σημείο άμυνας των ελληνικών δυνάμεων δεν ήταν αναμενόμενη διότι επικρατούσε η άποψη ότι η επίθεση θα γίνει στο Εσκή Σεχίρ, όπου οι Έλληνες είχαν συγκεντρώσει τον κύριο όγκο των δυνάμεων τους. Επρόκειτο για αιφνιδιασμό.

⁵⁶ Μέσα στη γενική ευφορία που προκάλεσε η συνομολόγηση της συντριπτικής, για την τουρκική πλευρά, διπλωματικής αυτής πράξης, λίγοι διέβλεψαν ότι η Συνθήκη των Σεβρών ισοδυναμούσε με παράταση του πολέμου. Οι ταπεινωτικοί της όροι συνέβαλλαν στη συσπείρωση των Τούρκων γύρω από το κεμαλικό κίνημα.

Αυγούστου 1920) με την οποία ο Βενιζέλος θεωρούσε ότι έμπαινε τυπικά τέλος στον πόλεμο.

Ο Εθνικός διχασμός γνώριζε μια τεράστια έξαρση καθώς ενώ ετοιμαζόταν ο Βενιζέλος να επιβιβαστεί στο τραίνο που θα τον έφερνε στην Ελλάδα με το κείμενο της Συνθήκης των Σεβρών⁵⁷ στις αποσκευές του, υπέστη δολοφονική απόπειρα από δυο απότακτους Έλληνες αξιωματικούς πιστούς στον Κωνσταντίνο. Μόλις η είδηση μαθεύτηκε στην Αθήνα, οι οπαδοί του δολοφόνησαν τον ιδεολογικό εκπρόσωπο του «αντίπαλου στρατοπέδου» Ίωνα Δραγούμη, και παράλληλα προέβησαν σε άλλες βιαιοπραγίες κατά οπαδών της κωνσταντινικής παράταξης.

Με την επιστροφή του στην Αθήνα ο Βενιζέλος προκήρυξε, μετά από επανειλημμένες απαιτήσεις των αντιπάλων του, εκλογές για τον Οκτώβριο του 1920 πιστεύοντας ότι θα είναι ο νικητής καθώς θα κεφαλαιοποιούσε τα οφέλη της Συνθήκης των Σεβρών. Η απόφαση αυτή λήφθηκε παρά το γεγονός ότι ο πόλεμος μόνο τυπικά είχε λήξει. Όμως, παράλληλα με το αίσθημα εθνικής υπερηφάνειας που επικρατούσε για την πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας, καλλιεργούνταν συστηματικά από την αντιπολίτευση ένα κλίμα λαϊκής δυσαρέσκειας. Αυτό για την αντιπολίτευση ήταν εύκολο να το πετύχει, για δύο κυρίως λόγους:

Πρώτον τα μακροχρόνια δεινά του πληθυσμού από τη συμμετοχή στους πολέμους επί μία δεκαετία και πλέον, με αποκορύφωμα τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και δεύτερον το κλίμα τρομοκρατίας των αρχών εναντίον των αντιβενιζελικών και στην λαϊκή οργή που προκαλούσε ο πλουτισμός όσων είχαν πρόσβαση στην κρατική μηχανή. Αυτά συνετέλεσαν ώστε το διχαστικό κλίμα να προσλαμβάνει μια μονιμότερη και ουσιαστικότερη διάσταση τοπικού ανταγωνισμού.

Η «Ηνωμένη Αντιπολίτευση» (αντιβενιζελικός συνασπισμός κομμάτων) αξιοποίησε αυτή τη δυσαρέσκεια με συνθήματα που υπόσχονταν επιστροφή του στρατού και γενικότερα με αντιεπεκτατική πρόταση πολιτικής (βασισμένη στη επιλογή «μικρή μεν πλην τίμια Ελλάς»). Το βασικό σύνθημα που κυριάρχησε ήταν «οίκαδε», δηλαδή να φέρουμε τα παιδιά μας πίσω από το μικρασιατικό μέτωπο.

Μετά από παράταση της ημερομηνίας διεξαγωγής των εκλογών λόγω του αιφνίδιου θάνατου του βασιλιά Αλέξανδρου, στις 1/14 Νοεμβρίου 1920 το κόμμα των Φιλελευθέρων έπαθε συντριπτική ήττα, ο Βενιζέλος έχασε την εξουσία και αποχώρησε στο Παρίσι.

---

⁵⁷ Η Συνθήκη των Σεβρών υπογράφηκε 19 μήνες μετά την ανακωχή και αφορούσε την σύναψη ειρήνης μεταξύ των Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Όταν ανέλαβε την εξουσία ο αντιβενιζελικός συνασπισμός όμως όχι μόνο δε πραγματοποίησε την υπόσχεσή του, αλλά διπλασίασε τον αριθμό των στρατιωτών του μικρασιατικού μετώπου το οποίο και προέκτεινε, ως το καλοκαίρι του 1921 μέχρι τη γραμμή Εσκή Σεχίρ – Κιουτάχεια - Αφιόν Καραχισάρ. Παράλληλα εγκαταλήφθηκαν τα σχέδια του Βενιζέλου για οχύρωση της Σμύρνης και των συνόρων που όριζε η Συνθήκη των Σεβρών.

Ακολούθησε η επιστροφή του Κωνσταντίνου στον θρόνο της Ελλάδος μετά από διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Οι δυνάμεις της Entente εξέφρασαν την πλήρη αντίθεσή τους στο ενδεχόμενο της επιστροφής του βασιλιά πριν από την σχετική ψηφοφορία, προειδοποιώντας επισήμως⁵⁸ την Ελλάδα για τις συνέπειες από την επιστροφή του Κωνσταντίνου. Είναι γεγονός ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις με την επιστροφή του Κωνσταντίνου βρήκαν ένα πάρα πολύ καλό πρόσχημα για να σταματήσουν κάθε βοήθεια προς την Ελλάδα και να αρχίσουν απροκάλυπτα να βοηθούν τον Κεμάλ τον οποίο είχαν ήδη αρχίσει κρυφά να βοηθούν.

Σε ότι αφορά την οικονομία, η περίοδος 1909-1922 αποτελεί για την Ελλάδα, διάστημα που έλαβε χώρα η αναδιοργάνωση των κρατικών μηχανισμών και λειτουργιών και η επέκταση του κράτους μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και την Μικρασιατική εκστρατεία. Η επανάσταση του 1909 στο Γουδί είχε ανοίξει το δρόμο όχι μόνο προς τον επεκτατισμό, αλλά και για κοινωνική μεταρρύθμιση στην κατεύθυνση του «καπιταλισμού της σχετικής υπεραξίας».

Η Μικρασιατική εκστρατεία, μετά από τόσα χρόνια προσπάθειας για εκσυγχρονισμό υπό συνθήκες πολέμου και έξαρσης των πολιτικών παθών (μετακινήσεις πληθυσμών, οικονομική αναδιάρθρωση, διώξεις αντιφρονούντων κλπ), ήλθε να προσθέσει ένα μεγάλο βάρος στην ήδη ταλαιπωρημένη ελληνική οικονομία.

Σε μεγάλο ποσοστό η Ελλάδα βασιζόταν στην οικονομική στήριξη των δυνάμεων της Entente. Η επαναφορά του Κωνσταντίνου στο θρόνο, προκάλεσε την οριστική παύση κάθε οικονομικής ενίσχυσης της Ελλάδας από την πλευρά τους. Η Ελλάδα ήταν πλέον μόνη και έπρεπε να αρκεστεί μόνο στις δικές της δυνατότητες.

Το ύστατο γεγονός της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα πριν την επερχόμενη καταστροφή αφορούσε την πιθανότητα δημιουργίας «Αυτόνομου Κράτους της Ιωνίας» (Φεβρουάριος – Μάρτιος 1922). Εκείνη την εποχή οι επιχειρήσεις στο μέτωπο είχαν περιέλθει σε αδιέξοδο. Η οικονομική κατάσταση ήταν ζοφερή και το πολιτικό κλίμα ήταν ηλεκτρισμένο και ασταθές.

---

⁵⁸ Η αντίδραση των συμμάχων εκφράστηκε πριν από το δημοψήφισμα με δύο διακοινώσεις στις 21 και 25 Νοεμβρίου 1920. Αγγελομάτη Χρ., *Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*. Αθήνα: Εστία 2005, σ.σ. 110-111.

Μια ομάδα αποτελούμενη από αξιωματικούς και πολίτες της Σμύρνης, πρότεινε για μια ακόμα φορά (είχαν προηγηθεί ανάλογες κινήσεις στο παρελθόν) την αυτονομία της Ιωνίας. Η πρόταση για την ανάληψη της ηγεσίας του αυτονομιστικού κινήματος είχε αποδέκτη τον αντιστράτηγο Παπούλα, αρχηγό της ελληνικής Στρατιάς στην Μικρά Ασία. Ο Παπούλας αρχικά προέβη σε διερευνητικές διαβουλεύσεις που απέβλεπαν στην διάγνωση των προθέσεων τόσο της ελληνικής κυβέρνησης όσο και των συμμάχων (ιδίως των Άγγλων). Όταν διαπίστωσε την έλλειψη της αναγκαίας στήριξης από όλες τις πλευρές, αρνήθηκε να ηγηθεί της κίνησης και τελικά υπέβαλε την παραίτησή του⁵⁹. Με την παραίτηση του αρχιστράτηγου τέθηκε τέλος στην προσπάθεια για την αυτονομία της Ιωνίας.

3. Εσωτερική κατάσταση στην Τουρκία

Μετά την κατάληψη της Σμύρνης, στο εσωτερικό της Τουρκίας, γνώριζε ιδιαίτερη έξαρση ο εθνικισμός, γεγονός που δεν άφηνε περιθώρια στην ελληνική διοίκηση να επιτύχει την απαιτούμενη σταθεροποίηση της κατεχόμενης περιοχής. Η απόβαση των Ελλήνων δημιούργησε ένα τεράστιο κύμα οργής στην Τουρκία. Η εθνικιστική έξαρση των Τούρκων εκφράστηκε με μεγάλα συλλαλητήρια στην Κωνσταντινούπολη και με εντατική δραστηριοποίηση των πατριωτικών οργανώσεων σε όλη τη χώρα. Κάτω από το κράτος του ανθελληνικού μίσους ελάμβαναν χώρα με ιδιαίτερη πλέον σφοδρότητα οι (συνεχιζόμενοι από το παρελθόν) διωγμοί των χριστιανών σε όλη την Ανατολία. Μετά τη συμφωνία του Μούδρου και ιδιαίτερα μετά την κατάληψη της Σμύρνης ο Κεμάλ προσπάθησε να αντιδράσει στις δραστηριότητες των δυνάμεων της Entente για τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Στις πρώτες ενέργειες του μετέπειτα Τούρκου ηγέτη εντάσσεται η μετάβασή του στην Αμάσεια. Η ιδιότητά του ως επιθεωρητού του 3^{ου} Σώματος Στρατού τού έδινε την ευκαιρία να σφυγμομετρεί τις διαθέσεις των διοικητών όσων μονάδων δεν είχαν διαλυθεί, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να ζητάει από πριν τη συγκατάθεση του επιτελείου.

Στην Αμάσεια έλαβε χώρα η πρώτη συνάντηση της στρατιωτικής ηγεσίας της Τουρκίας και εκεί υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1919, το ομώνυμο πρωτόκολλο που έδειχνε την αντίθεση του τουρκικού λαού στα σχέδια της Entente⁶⁰.

Ένα μήνα αργότερα και ενώ ο Σουλτάνος τον είχε ανακαλέσει, ο Κεμάλ παραιτήθηκε από το στρατό και επιβλήθηκε σαν αρχηγός, αρχικά στους τοπικούς ηγέτες του Ερζερούμ. Τον Μάρτιο του 1920 και όταν τα συμμαχικά

⁵⁹ Λεπτομέρειες για το παρασκήνιο, τις συναντήσεις και επικοινωνίες του στρατηγού Παπούλα, τον ρόλο της ελληνικής κυβέρνησης, και του Στεργιάδη. Αγγελομάτη Χρ., *Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*. Αθήνα: Εστία 2005, σ.σ. 133-160.

⁶⁰ Μπουλαλας Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 50.

στρατεύματα εισήλθαν την Κωνσταντινούπολη, το κίνημα άρχισε να μεγαλώνει διότι με αυτή την εξέλιξη επιβεβαιωνόταν η άποψη του Κεμάλ πως ο Σουλτάνος ήταν δέσμιος των Μεγάλων Δυνάμεων.

Η κατάληψη της πρωτεύουσας αύξησε το κύρος του Κεμάλ και στις 10/23 Απριλίου του 1920 διορίστηκε πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησης η οποία σχηματίσθηκε από την Α΄ Μεγάλη Εθνοσυνέλευση που συνήλθε στην Άγκυρα.

Την ίδια εποχή ξέσπασε στην Τουρκία εμφύλιος πόλεμος που απόκτησε ουσιαστική μορφή από τη στιγμή που δημιουργήθηκαν δύο κυβερνήσεις, η κυβέρνηση του Σουλτάνου στην Κωνσταντινούπολη και η κυβέρνηση του Κεμάλ στην Άγκυρα.

Η κυβέρνηση της Άγκυρας αντιμετώπιζε, εκτός των άλλων, σοβαρό οικονομικό πρόβλημα. Η χώρα ήταν σε ελεύθερη πτώση. Σε εκείνη την κρίσιμη για αυτόν περίοδο, ο Κεμάλ, με κατάλληλους διπλωματικούς χειρισμούς, προσέγγισε Αγγλία – Γαλλία – Ρωσία, (προτού ακόμα οργανώσει ένα υποτυπώδες σύστημα συλλογής φόρων, με τη συναίνεση ή όχι των αγροτικών κυρίως πληθυσμών της ενδοχώρας), και κατάφερε να πάρει σημαντική οικονομική βοήθεια. Με τη βοήθεια αυτή ο Κεμάλ κατάφερε να παγιώσει την κυβέρνηση στην Άγκυρα και να ενισχύσει το στρατό, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του αγώνα εναντίον της Ελλάδος. Τους εσωτερικούς του αντιπάλους στην επαναστατική κυβέρνηση, ο Κεμάλ τους εξουδετέρωσε πλήρως με εκτεταμένες διώξεις αντιφρονούντων τον Ιανουάριο του 1920⁶¹.

Οι κινήσεις αυτές του Κεμάλ στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας υπήρξαν καταλυτικές για την έκβαση της ελληνικής εκστρατείας δεδομένου ότι την ίδια στιγμή στην Ελλάδα ο εθνικισμός είχε φτάσει στο αποκορύφωμά του.

Κήρυξε τον Σουλτάνο, που βρισκόταν στη Κωνσταντινούπολη, όχι έκπτωτο αλλά «αιχμάλωτο» των δυνάμεων της Δύσης⁶² και κατ' επέκταση θεώρησε ότι η πράξη του να υπογράψει οποιαδήποτε συνθήκη, που ακρωτηρίαζε την αυτοκρατορία, είχε γίνει κάτω από «συνθήκες βίαιου εξαναγκασμού».

Όταν υπογράφηκε η Συνθήκη των Σεβρών, η επαναστατική κυβέρνηση της Άγκυρας διακήρυξε στην Ευρώπη ότι ως πραγματική κυβέρνηση της Τουρκίας δεν αναγνωρίζει κανένα από τους όρους της τους οποίους και θα αγωνιστεί για να ανατρέψει.

⁶¹ Εκμεταλλευόμενος έντεχνα την παρορμητική ενέργεια των Άγγλων να διαλύσουν βίαια το Οθωμανικό κοινοβούλιο στην Κωνσταντινούπολη το Μάρτιο του 1920, μετέφερε την πρωτεύουσα του κράτους στην Άγκυρα όπου συγκλήθηκε μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση, η οποία δημιούργησε μια επαναστατική εξουσία με «λαϊκούς επιτρόπους» αντί για υπουργούς και αποφάσισε δια ψήφου την κατάργηση του Σουλτανάτου.

⁶² Μπουλαλας Κλ. , *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959 , σελ. 49.

Στο στρατιωτικό πεδίο ο Κεμάλ ακολούθησε τη στρατηγική της εξουθένωσης του αντιπάλου και της καταπόνησής του με κλεφτοπόλεμο τον οποίο ανέλαβαν τα σώματα των «τσετών». Η τουρκική πλευρά είχε πλήρη γνώση της κατάστασης στην οποία βρισκόταν ο ελληνικός στρατός. Συγκεκριμένα:

- Ηθικό καταπονημένο λόγω μεταφοράς του εμφύλιου διχασμού στις τάξεις του στρατεύματος.
- Οι λίγοι μεν αλλά δυναμικοί κομμουνιστές Έλληνες στρατιώτες έκαναν συστηματική «φιλειρηνική» προπαγάνδα στο στράτευμα.
- Η ηγεσία είχε σοβαρά προβλήματα από την αντικατάσταση των βενιζελικών αξιωματικών από κωνσταντινικούς.
- Η διαταγή για κατάληψη της Άγκυρας απομάκρυνε περαιτέρω το στράτευμα από τις βάσεις ανεφοδιασμού του.
- Η τακτική της καμμένης γης από τους Τούρκους θα μεγάλωνε ακόμα το πρόβλημα του ελληνικού στρατού απο το τέλος του καλοκαιριού του 1921 ως το καλοκαίρι του 1922.

Ο ελληνικός στρατός που προς στιγμή είχε φτάσει στο Σαγγάριο έμεινε καθηλωμένος στη γραμμή Εσκή Σεχίρ – Κιουτάχεια – Αφίον Καραχισάρ. Η ελληνική κυβέρνηση έλπιζε πως η διατήρηση αυτής της γραμμής της προσέφερε σημαντικό πλεονέκτημα στην προσπάθειά της να πείσει τις ευρωπαϊκές δυνάμεις για παρέμβασή τους με σκοπό τη σύναψη μιας έντιμης ειρήνης.

Παράλληλα κανένας χειρισμός δεν έγινε για να εξασφαλιστεί η ενδεχόμενη υποχώρηση του στρατού ούτε για να οργανωθεί η «Μικρασιατική άμυνα», ενώ παράλληλα γίνονταν χειρισμοί προκειμένου να δοθεί λύση με ένα σχέδιο αυτονόμησης της περιοχής.

Όταν, στις 13 Αυγούστου 1922 εκδηλώθηκε η μεγάλη τουρκική επίθεση στο νότιο και το κεντρικό τμήμα του μετώπου, ο ελληνικός στρατός, με ελάχιστες εξαιρέσεις, τράπηκε σε άτακτη φυγή.

4. Ελληνική εξωτερική πολιτική

Η μεταστροφή της στάσης των Συμμάχων μετά την επάνοδο του Κωνσταντίνου έφερε αλλαγή στο διπλωματικό σκηνικό. Η Τουρκία και η Ρωσία συνεργάστηκαν με κίνητρο τα εκατέρωθεν οφέλη. Η Ρωσία, που δεν αποτελούσε πλέον τμήμα της ευρωπαϊκής ισορροπίας, προσπαθούσε να κατευνάσει την Τουρκία για να της παραχωρήσει τον έλεγχο της Υπερκαυκασίας.

Ο Κεμάλ, από την πλευρά του, δεν είχε κάποια ιδεολογική προσέγγιση με το κομμουνιστικό καθεστώς. Αντίθετα, με διάφορους περίτεχνους χειρισμούς, ώστε να μην προκαλέσει την Ρωσία, εκμηδένισε το κομμουνιστικό κίνημα στην Τουρκία. Η προσέγγιση με τη Ρωσία, είχε ζωτική σημασία για τον Κεμάλ, αφού η

επαναστατική κυβέρνηση, είχε άμεση ανάγκη για οικονομική ενίσχυση. Αυτοί οι χειρισμοί του Κεμάλ δημιούργησαν έντονες ανησυχίες στους κόλπους των Συμμάχων⁶³, για το ενδεχόμενο οριστικής απώλειας της Τουρκίας, προς την πλευρά της Ρωσίας. Αποτέλεσμα αυτής της ανησυχίας για τα συμφέροντα των Συμμάχων στην Ανατολία, ήταν η επιτάχυνση της προσέγγισής τους με την Τουρκία.

Η Γαλλία, που ήταν ανέκαθεν αντίθετη στις ελληνικές επιδιώξεις λόγω της ελληνοβρετανικής σύμπλευσης, πέτυχε την υπογραφή διαφόρων συμφωνιών με τον Κεμάλ. Με τις συμφωνίες αυτές η Γαλλία έπαιρνε το μεγαλύτερο κομμάτι των επενδύσεων και της εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών στη νέα κεμαλική Τουρκία. Το αντάλλαγμα από την πλευρά της Γαλλίας θα ήταν η παροχή αμέριστης οικονομικής και στρατιωτικής ενίσχυσης προς τις ένοπλες δυνάμεις του Κεμάλ.

Η Ιταλία που είχε χάσει από την Ελλάδα τη Σμύρνη, ήταν από τις πρώτες δυνάμεις της συμμαχίας που πλησίασαν τον Κεμάλ. Απέσυραν πρώτοι τα στρατεύματά τους από την Ανατολία και με την έγκαιρη υποστήριξη του τουρκικού εθνικού αγώνα κέρδισαν έδαφος και εξασφάλισαν τη διαρκή εκτίμηση της χώρας.

Οι ΗΠΑ στην αρχή είχαν διακριτική παρουσία στην περιοχή. Στη συνέχεια όμως, το Δεκέμβριο του 1921, στο πλαίσιο της αναζήτησης σφαιρών επιρροής σαν εκκολαπτόμενη υπερδύναμη που ήταν, απέστειλαν πλήρως διαπιστευμένους εμπορικούς αντιπροσώπους που ανέπτυξαν αξιόλογη δραστηριότητα.

Η Γερμανία, παρά τους περιορισμούς από τη Συνθήκη των Βερσαλιών που την απέκλεισαν από την Ανατολία, είχε αρχίσει να αυξάνει τις εμπορικές συναλλαγές της με την Τουρκία. Όμως το 1921 και προκειμένου να εξισοροπήσει τη γαλλική παρουσία στην περιοχή, έκανε κάποιες απόπειρες προσέγγισης, με πρωτοβουλία της στρατιωτικής διοίκησης.

Η ελληνική κυβέρνηση έγινε δέκτης των πληροφοριών που αφορούσαν τις ενισχύσεις που παρείχαν οι Γάλλοι και οι Ιταλοί στον Κεμάλ. Προσπάθησε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα με την κήρυξη του αποκλεισμού των μικρασιατικών παραλίων, αλλά όταν επιχειρήσε να διεξάγει νηοψίες στα συμμαχικά ατμόπλοια οι Σύμμαχοι αντέδρασαν με σφοδρότητα και αναγκάστηκε να υπαναχωρήσει⁶⁴.

5. Τουρκική εξωτερική πολιτική

Η Τουρκία αντιμετώπισε αυτές τις προσεγγίσεις των Μεγάλων Δυνάμεων με μια πολύπλευρη πολιτική. Το σημαντικότερο για τους κεμαλικούς ήταν

⁶³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919-1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ 2001 σελ. 50.

⁶⁴ Αγγελομάτη Χρ., *Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*. Αθήνα: Εστία 2005, σελ. 112.

να εξασφαλίσουν τα μέσα για τη διεξαγωγή του αγώνα κατά της Ελλάδος, ανεξάρτητα από την προέλευση της βοήθειας.

Εν τω μεταξύ οι Τούρκοι συνέχιζαν να υποβάλουν τους χριστιανικούς πληθυσμούς σε εξοντωτικές διώξεις. Με την άνοδο του κεμαλικού κινήματος παρατηρείται σταδιακή μεταστροφή της διεθνούς κοινής γνώμης, η οποία αρχίζει να αποστασιοποιείται σε σχέση με τις αποφάσεις του Ανώτατου Συμβουλίου για τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και να βλέπει ως επιβεβλημένη την ειρηνική διευθέτηση του Ανατολικού ζητήματος. Στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων η μεταστροφή έχει αρχίσει να παρατηρείται από παλιά.

Όταν η Ελλάδα το 1917 εισήλθε σαν ενιαίο κράτος στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, είχε προηγηθεί η αναπροσαρμογή που επέφερε στην πολιτική των συμμάχων η είσοδος των ΗΠΑ στην σύγκρουση. Η συμμετοχή των ΗΠΑ στο αγώνα εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων αποφασίσθηκε χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια συμφωνία για μελλοντικές παραχωρήσεις εδαφών. Ο Αμερικανός πρόεδρος Ουίλσον, εκφράζοντας την πολιτική των ΗΠΑ, διακήρυξε ότι η μελλοντική ειρήνη πρέπει να βασίζεται στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών. Οι Σύμμαχοι, που μετά την αποχώρηση των Ρώσων βασίζονταν μόνο στην αμερικανική βοήθεια, υιοθέτησαν πειθήνια το «Δόγμα Ουίλσον» με συνέπεια να περιπέσουν σε αχρηστία οι μυστικές συμφωνίες για τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Άλλωστε οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν καν να ενημερωθούν για το περιεχόμενο των συμφωνιών.

Το φυσικό επακόλουθο ήταν να κληθεί να συμμετάσχει στην Διασυμμαχική Συνδιάσκεψη του Λονδίνου (8/21 Φεβρουαρίου-5/18 Μαρτίου 1921), μαζί με τον εκπρόσωπο του Σουλτάνου (που διαδραμάτισε «διακοσμητικό» ρόλο) και ο εκπρόσωπος της επαναστατικής κυβέρνησης Μπεκίρ Σαμίρ Μπέης.

Η πρόσκληση των κεμαλικών σε διαπραγματεύσεις, και μάλιστα με τη συμμετοχή των Ελλήνων, συνιστούσε αυτόματα την *de facto* αναγνώριση του νέου καθεστώτος. Στην συνδιάσκεψη προτάθηκαν διάφορες συμβιβαστικές λύσεις, χωρίς τελικό αποτέλεσμα. Η όλη συμπεριφορά της ελληνικής αντιπροσωπείας δημιουργούσε την αίσθηση ότι η τελευταία ήταν ξεπερασμένη από τα γεγονότα. Ανεπαρκής προετοιμασία, λανθασμένες εκτιμήσεις, με κυριότερη την πεποίθηση ότι είχε εξασφαλισθεί πλήρης βρετανική υποστήριξη στη σχεδιαζόμενη γενική επίθεση στο μέτωπο. Πάντως μετά από λίγες ημέρες άρχισαν πάλι οι επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού στο μέτωπο της Μικράς Ασίας καθόσον κρίθηκε ότι η στρατιωτική ακινησία απέβαινε σε όφελος του εχθρού.

Σε αυτή τη χρονική στιγμή, έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι παρουσιάζεται στους κόλπους των Συμμάχων, έντονα, η τάση για την αλλαγή της πολιτικής τους. Επεξεργάζονται πλέον σχέδια αναθεώρησης της Συνθήκης των

Σεβρών, τα οποία μάλιστα δεν διαπραγματεύονται μόνο με την ελληνική κυβέρνηση αλλά και με τους κεμαλικούς.

Η Διασυμμαχική Συνδιάσκεψη των Παρισίων (5/18-6/19 Ιουνίου 1921) έγινε εν μέσω των μονίμων διαφωνιών των Συμμάχων. Τελικά οι Σύμμαχοι κατάληξαν στη διατύπωση νέων προτάσεων που ήταν πιο απομειωτικές από τις προηγούμενες για την ελληνική πλευρά. Η απάντηση της κυβέρνησης της Ελλάδας για την αποδοχή της συμφωνίας ήταν αρνητική. Ακολούθησε ένα διάστημα άγονων διαβουλεύσεων στις οποίες η ελληνική διπλωματία έκανε γνωστό στους Συμμάχους ότι η Ελλάδα έθεσε τις τύχες της «εις τας χείρας της Entente».

Στις 9 Μαρτίου 1922 οι Σύμμαχοι συγκεντρώθηκαν πάλι στο Παρίσι. Η διασυμμαχική συνδιάσκεψη διατύπωσε πρόταση ανακωχής⁶⁵ και διεξαγωγή συνομιλιών για μια σειρά από θέματα που είχε ήδη επεξεργασθεί. Αυτή τη φορά ήταν ο Κεμάλ που θα απέρριπτε το σχέδιο συμφωνίας και θα απάλλαξε την ελληνική κυβέρνηση από την κατηγορία ότι είχε προχωρήσει σε παραχωρήσεις πέραν του δέοντος.

Παράλληλα με τις ατέρμονες διπλωματικές διαβουλεύσεις, ο κουρασμένος ελληνικός στρατός έδινε τιτάνιες μάχες στο μέτωπο, ενάντια σε ένα εχθρό που αναβάθμιζε καθημερινά τις πολεμικές του αλλά και τις διαπραγματευτικές του δυνατότητες.

---

⁶⁵ Γινόταν λόγος για σύμπτυξη των συνόρων στην Ανατολική Θράκη, κατάργηση του διεθνούς καθεστώτος στην Κωνσταντινούπολη, ελεύθερη ναυσιπλοΐα στα Στενά με διατήρηση της συμμαχικής παρουσίας και τέλος, για πλήρη αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»

Στρατηγικοί παράγοντες που συνετέλεσαν στην τελική έκβαση της εκστρατείας

Εξετάζοντας τα διάφορα επίπεδα στρατηγικής ανάλυσης θα αναφερθούμε συγκριτικά στον τρόπο συμπεριφοράς Ελλάδος και Τουρκίας στο κάθε ένα από αυτά με σκοπό να εντοπισθούν οι διαφορές τους και τελικά τα αίτια που οδήγησαν στην ατυχή κατάληξη της Μικρασιατικής εκστρατείας. Μέσω αυτού θα προσπαθήσουμε να διαλευκάνουμε, όσο είναι δυνατόν, αν η εκστρατεία αυτή ήταν μια ηρωική αποτυχία, μια καταδικασμένη εκ των προτέρων ενέργεια ή άλλο τι.

1. Μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον

α. Πριν τη Μικρασιατική εκστρατεία

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του διεθνούς περιβάλλοντος στην 2^η δεκαετία του 20^{ου} αιώνα είναι:

Η ανάγκη που αισθάνονταν οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης για την παγκόσμια ηγεμονία

Κύριος εκφραστής σε αυτή την τάση είναι η Αγγλία, αλλά και η Γαλλία έχοντας προσδέσει στο άρμα τους (με υποσχέσεις) την Ιταλία. Προσπαθούσαν να απαγορεύσουν τις ανταγωνιστικές προσπάθειες της Γερμανίας για πρωτοκαθεδρία στο τότε διεθνές σύστημα. Οι Γερμανοί προκειμένου να επιτύχουν τον στρατηγικό τους στόχο, την άμεση και αποκλειστική πρόσβαση στα πετρέλαια της Μοσούλης επέλεξαν ως στρατηγικό τους σύμμαχο την Τουρκία.

Η επιλογή αυτή έφερε την Τουρκία στο στόχαστρο κυρίως της Αγγλίας που εξυπηρετώντας τα δικά της συμφέροντα έδινε παράλληλα στο Βενιζέλο την ευκαιρία να προωθήσει τους εθνικούς στόχους της Ελλάδας για επέκταση και απελευθέρωση των υπόδουλων ακόμη Ελλήνων της Μικράς Ασίας, χωρίς όμως κάποια ρητή δέσμευση από πλευράς τους.

Παρέμβαση των ΗΠΑ (14 σημεία Ουίλσον)

Το πνεύμα της παρέμβασης των Αμερικανών στα διεθνή πράγματα, υπέρ μια δημοκρατικής αντίληψης, και της ελεύθερης έκφρασης των λαών, έδινε στην Ελλάδα την ευχέρεια να διεκδικήσει την ελευθερία των αλύτρωτων Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

Ο συσχετισμός ισχύος και συμφερόντων διαμόρφωνε τα στρατόπεδα των Συμμάχων. Ακόμη και μεταξύ των Συμμάχων Αγγλίας – Γαλλίας – Ιταλίας, ήταν έντονοι και παρασηκνωτικοί οι διαγκωνισμοί. Στην ουσία επρόκειτο για

μια συμμαχία τριών, με τους δύο εναντίον του ενός, καθότι Ιταλία και Γαλλία δεν έβλεπαν με καλό μάτι την προώθηση της Αγγλίας μέσω της Ελλάδος στη Μικρά Ασία.

β. Μετά τις εκλογές του 1920

Μετά τις εκλογές του 1920 και την επιστροφή του Κωνσταντίνου, υπήρξε μια πρώτη τάξης ευκαιρία για να εκφρασθεί απροκάλυπτα η μεταστροφή των Μεγάλων Δυνάμεων έναντι της Ελλάδας και της υποχρέωσης που είχαν αναλάβει για την υποστήριξη της εκστρατείας στη Μικρά Ασία.

Η Ελλάδα, συνέχιζε τον πόλεμο σκληρότερα, διότι η υποστήριξη προς τους κεμαλικούς παρέχονταν πλέον φανερά. Δεν μπορούσε να λάβει τα στοιχειωδέστερα μέσα αμύνης διότι Ιταλοί και Γάλλοι συναγωνίζονταν στην υπεράσπιση των Τούρκων. Τα ιταλικά πλοία μετέφεραν Τούρκους αξιωματικούς και στρατιώτες στα παράλια της Μικράς Ασίας, καθώς και πολεμικό υλικό.

Ο ανταγωνισμός που υπέβρασκε ανάμεσα στην Αγγλία και τις άλλες δυο χώρες (Γαλλία – Ιταλία), είχε αρχίσει πλέον να εκδηλώνεται φανερά. Η στάση της Αγγλίας αν και είχε στοιχεία διαφοροποίησης από τους άλλους δύο Συμμάχους, ουσιαστικά και στην πράξη δεν διέφερε. Οι Άγγλοι είχαν ταυτόχρονα σχέσεις τόσο με τον Σουλτάνο όσο και με την επαναστατική κυβέρνηση του Κεμάλ. Έτσι διαφαίνεται ότι, όποιος τελικά και αν επικρατούσε, η Αγγλία θα είχε πιστό τοποτηρητή στην ανατολική Μεσόγειο για να φυλάει τις πύλες της Ασίας.

Η πολιτική αυτή ενέργεια δεν τιμά τους Συμμάχους οι οποίοι έκαναν προσωπική πολιτική και λησμόνησαν τις υποχρεώσεις τους προς την Ελλάδα για τις θυσίες της σε αίμα και χρήμα. Αλλά και οι υπεύθυνοι πολιτικοί άνδρες που διαχειρίζονταν τις τύχες του έθνους εκείνη την εποχή δεν φαίνεται να μέτρησαν τη σημασία της τρομερής προειδοποίησής τους⁶⁶.

Ωστόσο, με ψύχραιμη παρατήρηση είναι εμφανές ότι τα παραπάνω μάλλον αφορμή αποτελούν, προκειμένου οι Μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις να εκδηλώσουν μια καθαρά ορθολογιστική στάση, με βάση τα δικά τους εθνικά συμφέροντα και την αντίληψη για την σχέση κόστους – οφέλους.

2. Εσωτερική νομιμοποίηση

α. Ελλάδα

Παρά τον έντονο Εθνικό διχασμό από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ο Βενιζέλος είχε καταφέρει το 1919 να συσπειρώσει όσο τότε ήταν εφικτό, το τρίπτυχο «Λαός – Στρατός – Κυβέρνηση» προκειμένου να επιτύχει την αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία.

⁶⁶ Μπουλαλας Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*. Αθήνα: Εστία 1959, σελ. 95.

Όμως ο κάθε ένας από του παραπάνω τρεις παράγοντες είχε τους δικούς του λόγους για τους οποίους η αντοχή του στις σκληρές απαιτήσεις ενός τέτοιου εγχειρήματος έμελλε να ήταν ανεπαρκής.

Λαός

Οι Έλληνες άρχισαν τον αγώνα με υψηλό αγωνιστικό φρόνημα. Όμως ο λαός και ο στρατός, ήταν κουρασμένοι από τους συνεχείς πολέμους που είχαν αρχίσει από το 1912-1913. Το σίγουρο είναι ότι οι Έλληνες αναλώθηκαν από τις πολιτικές έριδες που τους ενέσπειρε ο Εθνικός διχασμός. Συγχρόνως είχαν εξαντληθεί από τους μακροχρόνιους πολέμους και επιθυμούσαν ειρήνη.

Ο Βενιζέλος, που αναμφισβήτητα ήταν ένας ηγέτης μεγάλου διαμετρήματος βαρύνεται από το γεγονός ότι οδήγησε τη χώρα σε πολιτική αναμέτρηση τη στιγμή που βρισκόταν σε εξέλιξη η Μικρασιατική εκστρατεία. Αυτή η αντιπαλότητα όξυνε το διχαστικό κλίμα και επέδρασε μειώνοντας δραστικά την εσωτερική νομιμοποίηση του αγώνα από τον λαό. (Η τότε προεκλογική εκστρατεία ήταν φορτισμένη με διχαστικά συνθήματα από την αντιπολίτευση για επιστροφή των στρατιωτών από το μέτωπο).

Από τη στιγμή που ανάλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας η «Ηνωμένη Αντιπολίτευση» αγνόησε τις προειδοποιήσεις των Συμμάχων για την επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου και έθεσε την χώρα σε τροχιά σύγκρουσης με τους Συμμάχους. Βέβαια η εσωτερική πολιτική κατάσταση μιας χώρας αποτελεί αποκλειστική δικαιοδοσία της κυβέρνησης και του λαού της. Πλην όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση το τίμημα που διακυβεύονταν αφορούσε σοβαρότατη εθνική υπόθεση.

Επί πλέον των παραπάνω προβλημάτων η εσωτερική νομιμοποίηση του αγώνα βρέθηκε στο χαμηλότερο δυνατό σημείο και εξαιτίας του γεγονότος ότι ο ελληνικός λαός υπέστη και την κομμουνιστική προπαγάνδα, που τον καλούσε να αποσυρθεί από τον «ιμπεριαλιστικό» αγώνα.

Κυβέρνηση –Επάρκεια ηγεσίας

Την περίοδο της Μικρασιατικής εκστρατείας η Ελλάδα γνώρισε δυο διαφορετικές κυβερνήσεις, από την βενιζελική παράταξη και από την «Ηνωμένη Αντιπολίτευση».

Αναφορικά με τον Βενιζέλο υπήρξε ο ενσάρκωτης του οράματος των Ελλήνων για την Μεγάλη Ιδέα. Ο άνθρωπος που διπλασίασε την Ελλάδα στους Βαλκανικούς πολέμους, επιχείρησε το ίδιο και προς την Μικρά Ασία εκμεταλλευόμενος τις διεθνείς συγκυρίες, με έντεχνους διπλωματικούς ελιγμούς.

Όμως η αναμφισβήτητη προσφορά του μοναδικού ίσως άξιου ανταγωνιστή του Κεμάλ, τον καθιστά ακόμη περισσότερο υπεύθυνο για:

(α) Την ανοχή του στις διώξεις των πολιτικών του αντιπάλων από ημετέρους κρατικούς λειτουργούς.

(β) Την προκήρυξη των εκλογών του 1920 προκειμένου να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά την επιτυχία από την Συνθήκη των Σεβρών.

Από την άλλη πλευρά η «Ηνωμένη Αντιπολίτευση» είχε ως βασικό προεκλογικό σύνθημα το «οίκαδε», με σκοπό να εκμεταλλευτεί την πολυετή ταλαιπωρία του ελληνικού λαού και να αποκτήσει μικροκομματικά οφέλη. Έτσι:

(α) Μετά την επιτυχία της στις εκλογές, διενήργησε δημοψήφισμα για την επάνοδο του Κωνσταντίνου, παρά τις προειδοποιήσεις των Συμμάχων.

(β) Παρά τις περί του αντιθέτου προεκλογικές εξαγγελίες, μετά την ανάληψη της εξουσίας διέταξαν την προώθηση του ελληνικού στρατού μέχρι την Άγκυρα.

(γ) Αντικατέστησαν έμπειρους και ικανούς αξιωματικούς από τις διοικήσεις και το επιτελείο του εκστρατευτικού σώματος με φιλικά προσκείμενους.

(δ) Αν και έπρεπε πάση θυσία να επιτύχει την εύνοια των ισχυρών κρατών ρυθμιστών, τελικά δεν κατάφερε να πείσει τους Συμμάχους της ότι το συμφέρον τους ήταν να υποστηρίξουν την Ελλάδα. Με αυτή την τροπή που πήραν τα πράγματα το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδας μετατράπηκε σε αδιέξοδο.

Γενικά η ελληνική ηγεσία σε αυτές τις στιγμές της πραγμάτωσης της Μεγάλης Ιδέας φάνηκε ανεπαρκής. Όχι μόνο απέτυχε να κατευνάσει τα διχαστικά πάθη, αλλά δεν έκανε και καμία προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση. Αντίθετα τα όξυνε προσδοκώντας την αποκομιδή κομματικών κερδών. Έτσι δεν διατήρησε το ήρεμο και συναινετικό κλίμα στο εσωτερικό που ήταν απαραίτητο για την επίτευξη των στόχων της υψηλής στρατηγικής της χώρας.

Στρατός

Ο ελληνικός στρατός στην αρχική φάση της εκστρατείας είχε υψηλό ηθικό, προκειμένου να αγωνιστεί για τα δίκαια της φυλής. Η σύμπνοια μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, και το ενιαίο πνεύμα στο στράτευμα έδιναν την δυνατότητα για επιτυχή αντιμετώπιση του αντιπάλου.

Στη συνέχεια όμως και ειδικότερα μετά τις εκλογές του 1920 (και τις ραγδαίες αλλαγές στην ηγεσία όπως έχει ήδη αναφερθεί) η κατάσταση του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος στη Μικρά Ασία περιγράφεται σε συντομία όπως παρακάτω:

- (α) Υπήρχε έλλειψη εφοδίων και υλικών.
- (β) Οι προωθημένες μονάδες ήταν αποκομμένες από τις βάσεις τους.
- (γ) Ήταν ελλιπής η επάνδρωση των μονάδων λόγω απολύσεως των κλάσεων στρατιωτών 1915–16.
- (δ) Η αριστερή προπαγάνδα είχε διεισδύσει στο στράτευμα εμφανίζοντας την ελληνική επιχείρηση ως ιμπεριαλιστικό εγχείρημα. Έτσι είχε προσβληθεί η πίστη των Ελλήνων στρατιωτών για την αξία της νίκης.
- (ε) Η στρατιωτική ηγεσία ήταν κατώτερη των περιστάσεων.
- (στ) Υπήρχε φυσιολογική φυσική κόπωση λόγω του συνεχούς δεκαετούς πολέμου.
- (ζ) Ο ελληνικός στρατός της Μικράς Ασίας δεν κατάφερε να προκαλέσει μέσω των επιχειρήσεων αποτροπή στις κεμαλικές δυνάμεις.

Όλα τα παραπάνω επέδρασαν με ένα τρόπο καθοριστικό στο ηθικό του στρατεύματος, στους κόλπους του οποίου, από κάποια στιγμή και μετά η επιχείρηση δεν είχε καμιά νομιμοποίηση.

β. Τουρκία

Εξετάζοντας κανείς τους αντίστοιχους παράγοντες της τουρκικής πλευράς διαπιστώνει:

(1) Λαός

Η Τουρκία ξεκίνησε τον απελευθερωτικό της αγώνα βρισκόμενη στο χαμηλότερο σημείο της κατάπτωσης. Αυτό που είναι εκπληκτικό όμως είναι ότι η τουρκική κοινή γνώμη συγκλονίστηκε όταν οι Έλληνες κατέλαβαν την Σμύρνη αλλά και άλλες περιοχές όπως την Προύσα και την Ανδριανούπολη στη Θράκη. Οι Τούρκοι αντέδρασαν έντονα σε αυτές τις εξελίξεις, και άρχισαν να διαμορφώνουν διαθέσεις αντίστασης.

Όταν οι πρώτες ελληνικές επιτυχίες στο μέτωπο άρχισαν να κάμπτουν το ηθικό του τουρκικού λαού, τότε εμφανίστηκε σαν από μηχανής θεός ένας ηγέτης του οποίου τα μοναδικά προσόντα έβγαλαν την Τουρκία από το τέλμα.

Όταν άρχισαν να έρχονται οι πρώτες επιτυχίες του Κεμάλ στο μέτωπο τότε η συμμετοχή του λαού στον απελευθερωτικό αγώνα έγινε σημαντική, με αποτέλεσμα η εσωτερική νομιμοποίηση του αγώνα από τον τουρκικό λαό να εκτιναχθεί στα ύψη.

(2) Στρατός

Αναφορικά με την στρατιωτική ισχύ και στρατηγική, ο Κεμάλ, κατάφερε να αξιοποιήσει σχεδόν το σύνολο των πόρων του κράτους και να

οργανώσει τις απαιτούμενες πολιτικές και στρατιωτικές δομές που απαιτούνταν ώστε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους Έλληνες και να τους νικήσει.

Η επιτυχία του αναβάθμισε το πρόσωπο της Τουρκίας απέναντι στις άλλες χώρες με αποτέλεσμα να επιτύχει τις διεθνείς συνεργασίες βάση των οποίων προμήθευε με εξοπλισμούς τον τουρκικό στρατό. Από ένα σημείο και μετά ο τουρκικός στρατός διέθετε προηγμένο για την εποχή υλικό σε αντίθεση με τον ελληνικό που ο εξοπλισμός του ήταν πεπαλαιωμένος και ελαττωματικός.

Η επιτυχία αυτή του Κεμάλ, να αναβαθμίσει το πρόσωπο της Τουρκίας και του στρατού του στο εξωτερικό, είχε καταλυτικές συνέπειες στη νομιμοποίηση και αποδοχή του στρατού στο εσωτερικό της Τουρκίας ειδικά μετά τις πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να αυξηθούν οι εθελοντές για κατάταξη στον τουρκικό στρατό.

Το ηθικό στο στράτευμα του Κεμάλ κατέληξε να είναι πολύ υψηλό για έναν εθνικό αγώνα πλέον εναντίον των Ελλήνων κατακτητών.

(3) Κυβέρνηση – Επάρκεια ηγεσίας

Ο Κεμάλ ήταν για την Τουρκία μια εξέχουσα πολιτικοστρατιωτική φυσιογνωμία. Όχι μόνο κατάφερε να συνεγείρει τους Τούρκους συμπατριώτες του απέναντι στους δυτικούς, αλλά κατάφερε και να επικρατήσει της κυβέρνησης του Σουλτάνου την οποία τελικά έπαψε.

Την 1^η Νοεμβρίου του 1922 προχώρησε ένα βήμα παραπάνω στην πρόθεση που από την αρχή είχε να απαλλάξει τη χώρα από τη θεοκρατική μοναρχία και να ανακηρύξει δημοκρατία.

Είχε καταλάβει από την αρχή, διαθέτοντας μια δεισδυτική στρατηγική σκέψη, ότι μόνο με πολιτικό και πολιτιστικό μετασχηματισμό στα δυτικά πρότυπα θα είχε πιθανότητα η νέα Τουρκία να επιβιώσει και να αναπτυχθεί. Πράγματι η ιστορία δικαίωσε αυτή την επιλογή του Κεμάλ.

3. Συσχετισμός μαχητικής ικανότητας και στρατηγικού αποτελέσματος

Εξετάζοντας την Μικρασιατική εκστρατεία στην αφετηρία της το 1919, και στην κατάληξή της το 1922 διακρίνουμε δύο αντιφατικές καταστάσεις ως προς τις ελληνικές και τις αντίπαλες τουρκικές δυνάμεις:

Το ελληνικό στράτευμα ήταν σαφώς υπέρτερο των ατάκτων ανταρτικών τουρκικών δυνάμεων. Παρά την «περίεργη» συμπεριφορά των Ιταλών Συμμάχων και του Στεργιάδη, ο ελληνικός στρατός είχε κάθε δυνατότητα να καταστρέψει το κύριο όγκο των αντιπάλων δυνάμεων κάτι το οποίο τελικά δεν κατάφερε.

Με την πάροδο του χρόνου συμβαίνουν αντίστροφες διαδικασίες στις αντίπαλες δυνάμεις⁶⁷. Στο ελληνικό στράτευμα εμφανίζεται φθορά – κόπωση – παρακμή και ελλείψεις. Αντίθετα ο κεμαλικός στρατός αποκτά επάρκεια εφοδίων και τελικά καταφέρνει να επικρατήσει.

Συμπεραίνεται λοιπόν ότι, η ισχυρή αρχικά πλευρά δεν υλοποιεί τον στόχο της, σε αντίθεση με την ανίσχυρη, ταπεινωμένη στρατιωτικά, διπλωματικά και πολιτικά Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία αυξάνει τα διατιθέμενα μέσα σταδιακά και τελικά επικρατεί.

4. Οικονομία

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να εξετασθεί ποια από τις δυο αντιτιθέμενες πλευρές αντιμετώπισε τον παράγοντα οικονομία με την ανάλογη προσοχή ως ένα παράγοντα ισχύος που:

- Επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις άλλες διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής.
- Στο βαθμό που θα αναπτυχθεί επαρκώς δεν οδηγεί σε εξάρτηση από άλλες χώρες.
- Η καλή οικονομία ισοδυναμεί με τεχνολογική υπεροχή, και πληρότητα εφοδιασμού στον πόλεμο.
- Η καλή οικονομία επιδρά ενισχυτικά στην εσωτερική νομιμοποίηση

Η Ελλάδα δεν είχε αρχικά οικονομική αυτοτέλεια. Είχε όμως επαρκή συμμαχική υποστήριξη για να αποτολμήσει την εκστρατεία. Στη συνέχεια, για λόγους κυρίως εσωτερικής πολιτικής κατάστασης και ανεπαρκούς ελληνικής διπλωματίας, οι δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας μειώθηκαν δραστικά.

Σε αντίθεση η Τουρκία ευρισκόμενη και στον παράγοντα οικονομία σε σαφώς δυσμενέστερη αφετηρία, κατάφερε με κατάλληλους διπλωματικούς

---

⁶⁷ Μαρκεζίνη Σπ, *Πολιτική Ιστορία, τόμος 1ος*. Αθήνα: Πάπυρος 1966, σελ. 78.

χειρισμούς να καλύψει το κενό της οικονομίας και κατ' επέκταση του στρατιωτικού εξοπλισμού.

5. Διπλωματία

α. Ελληνική διπλωματία

Η περίοδος Βενιζέλου (κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας) συνιστά μια αρκετά επιτυχημένη για την Ελλάδα περίοδο, σε ότι αφορά την αντιμετώπιση της διπλωματίας ως μια από τις σημαντικότερες διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής. Η εξωτερική πολιτική του Βενιζέλου ήταν συγκεκριασμός της εκτίμησης για τις δυνατότητες της χώρας, με την έγκαιρη και έγκυρη διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος.

Στη συνέχεια η ελληνική διπλωματία (κατόπιν αλλαγής πολιτικής ηγεσίας) δεν κατάφερε να έχει ορθές εκτιμήσεις για τις ροπές του διεθνούς περιβάλλοντος με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε απομόνωση.

Άμεσο επακόλουθο της ανεπαρκούς ελληνικής διπλωματίας ήταν η αδυναμία εσωτερικής και εξωτερικής νομιμοποίησης του ελληνικού αγώνα.

β. Τουρκική – κεμαλική διπλωματία

Ακριβώς αντίστροφη (και στον παράγοντα διπλωματία) ήταν η τουρκική συμπεριφορά. Ο Κεμάλ κατάφερε να εκμεταλλευθεί με αριστοτεχνικό τρόπο το γεγονός ότι δεν υπήρχε πλέον για την Δύση ανάγκη αντιτουρκικής πολιτικής, και παράλληλα δρώντας όπως αρχικά ο Βενιζέλος εξασφάλισε σε πρώτη φάση την υποστήριξη των «Συμμάχων ανταγωνιστών της Αγγλίας» δηλαδή των Γάλλων και Ιταλών, και στη συνέχεια της ίδιας της Αγγλίας λόγω της επανάστασης των μπολσεβίκων, ακυρώνοντας ουσιαστικά τις ελληνικές συμμαχίες. Παράλληλα ανέπτυξε πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική προσεγγίζοντας Ρωσία, Ινδίες, Ουκρανία, και Συρία.

6. Τακτικοί χειρισμοί

Σε ότι αφορά τα πολεμικά σχέδια δεν πέτυχαν τα αναμενόμενα διότι ή δεν έφερναν σημαντικά αποτελέσματα ή ο αντίπαλος αντιλαμβανόταν την ιδέα ενεργείας και εφάρμοζε κατάλληλη τακτική αντιμετώπισης. Μια τέτοια περίπτωση αποτυχημένου σχεδιασμού από το ελληνικό επιτελείο, έλαβε χώρα τον Αύγουστο του 1921 στη Μάχη του Σαγγαρίου. Εκεί οι ελληνικές δυνάμεις προσπάθησαν να υπερκεράσουν τους Τούρκους αλλά ο Κεμάλ αντιλήφθηκε την κίνηση και κάλυψε τα κενά. Με αυτό τον τρόπο εκμηδένισε την πιθανότητα να βρεθούν οι ελληνικές δυνάμεις σε πλεονεκτικότερη θέση.

Επιπλέον, ιδιαίτερα προς το τέλος της εκστρατείας, με τη λειτουργία του στρατηγείου από τον Χατζηανέστη στη Σμύρνη, το επιτελείο έχασε την επαφή με το μέτωπο (450 χιλιόμετρα απόσταση) και οι διαταγές του επιτελείου προς τη

γραμμή πυρός και οι αναφορές από τις μονάδες προς το στρατηγείο έκαναν μέχρι και δεκαπέντε ημέρες να φθάσουν στον προορισμό τους.

Ο ελληνικός στρατός που προς στιγμή είχε φτάσει στο Σαγγάριο έμεινε καθηλωμένος στη γραμμή Εσκή Σεχίρ – Κιουτάχεια – Αφιόν Καραχισάρ⁶⁸. (τηρώντας στάση αναμονής σε ένα μέτωπο μήκους περίπου 700 χιλιομέτρων).

Παράλληλα όμως, δεν έγινε κανένας χειρισμός για να εξασφαλιστεί η ενδεχόμενη υποχώρηση του στρατού ούτε για να οργανωθεί η Μικρασιατική άμυνα, ενώ γίνονταν χειρισμοί προκειμένου να δοθεί λύση με ένα σχέδιο αυτονόμησης της περιοχής..

Όταν, στις 13 Αυγούστου 1922 εκδηλώθηκε η μεγάλη τουρκική επίθεση στο νότιο και το κεντρικό τμήμα του μετώπου, ο ελληνικός στρατός, με ελάχιστες εξαιρέσεις, τράπηκε σε άτακτη φυγή.

Στην αρχή της εκστρατείας ο Κεμάλ έδωσε έδαφος στον ελληνικό στρατό ο οποίος έπεσε στην παγίδα του διευρυμένου μετώπου, που αποκόπτει την επιθετική δύναμη από τα κέντρα ανεφοδιασμού της. Επρόκειτο για πόλεμο φθοράς, «στρατηγική της εξουθένωσης», από την πλευρά του Κεμάλ και «στρατηγική της εκμηδένισης» από την πλευρά της ελληνικής δύναμης.

Όμως η νίκη στην «αποφασιστική μάχη» δεν επιτεύχθηκε από τους Έλληνες. Αντίθετα την κρίσιμη στιγμή ο Κεμάλ, με εξαιρετική χρήση των πληροφοριών και ιδιοφυή συγκέντρωση δυνάμεων στο κέντρο βάρους της δύναμης του αντίπαλου, πέτυχε αιφνιδιαστική επίθεση εναντίον του αποδυναμωμένου ελληνικού στρατού, με συνέπεια να διασπάσει το μέτωπο.

7. Επάρκεια πληροφοριών

Από πολύ νωρίς φάνηκε ότι ο ελληνικός στρατός σε αντίθεση με τον τουρκικό δεν είχε αποδοτικό σύστημα συλλογής πληροφοριών, με αποτέλεσμα πολλές φορές να μη καταφέρνει να προκαλεί αιφνιδιασμό, αλλά ούτε και να τον αποφεύγει. Το πλέον κλασικό παράδειγμα της αναποτελεσματικότητας των ελληνικών υπηρεσιών πληροφοριών εντοπίζεται στον αιφνιδιασμό που πέτυχαν οι δυνάμεις του Κεμάλ στην αποφασιστική μάχη στο Αφιόν Καραχισάρ τον Αύγουστο του 1922. Σε αυτή τη μάχη ενώ οι ελληνικές δυνάμεις ανέμεναν επίθεση στο Εσκή Σεχίρ, όπου είχαν συγκεντρώσει τις κύριες δυνάμεις τους, δέχθηκαν την επίθεση των Τούρκων στην άλλη πλευρά του μετώπου και αιφνιδιάσθηκαν.

8. Τυχαία γεγονότα

Σημαντικό ρόλο στις επιλογές της υψηλής στρατηγικής και των δύο χωρών, διεκδικούν επίσης και τα τυχαία γεγονότα. Ένα τυχαίο αλλά σημαντικό για

---

⁶⁸ Η ελληνική κυβέρνηση ελπίζοντας πως η διατήρηση αυτής της γραμμής της προσέφερε σημαντικό πλεονέκτημα στην προσπάθειά της να πείσει τις ευρωπαϊκές δυνάμεις για παρέμβασή τους με σκοπό τη σύναψη μιας έντιμης ειρήνης.

την έκβαση του πολέμου γεγονός, ήταν η κομμουνιστική επανάσταση του Οκτωβρίου του 1917 στη Ρωσία.

Η επικράτηση των μπολσεβίκων δεν επέδρασε μόνο στο εσωτερικό της χώρας αλλά μετέβαλλε και την ισορροπία ισχύος στην Ευρώπη. Αυτή η μεταβολή μπορούσε να ευνοήσει την πλευρά που θα εκμεταλλευόταν καλύτερα τις περιστάσεις.

Η προσέγγιση του Κεμάλ στην επαναστατική κυβέρνηση της Ρωσίας επέδρασε καταλυτικά στους Συμμάχους λόγω της απειλής που ένιωθαν από την ενδεχόμενη εξάπλωση του κομμουνισμού. Αυτό είχε σαν συνέπεια να σπεύσουν να προσεγγίσουν την Τουρκία για να την προσεταιριστούν αυτοί και όχι η Ρωσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Συμπεράσματα

α. Η Ελλάδα κατά την Μικρασιατική Εκστρατεία, όντας η πιο ισχυρή δύναμη στον χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης, υιοθέτησε την στρατηγική της επέκτασης, προκειμένου να εκπληρώσει τον πολιτικό της σκοπό, ο οποίος ήταν η δημιουργία της Μεγάλης Ελλάδας, με την κάλυψη του κενού ισχύος που επέφερε στην περιοχή η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως υπέπεσε ίσως στο σοβαρότερο σφάλμα που μπορεί να κάνει ένα κράτος κατά την προσπάθεια εκπληρώσεως των εθνικών του στόχων μέσα στο διεθνές σύστημα. Δεν διέγνωσε ορθά το διεθνές περιβάλλον, με αποτέλεσμα σύντομα η στρατηγική που υιοθέτησε να έρθει σε αντίθεση με τα συμφέροντα των άλλων μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων.

β. Επίσης η Ελλάδα δεν διέγνωσε ορθά τον ρόλο που θα έπαιζε ο τουρκικός εθνικισμός και την θέληση των Τούρκων για αντίσταση, από την στιγμή μάλιστα που συνειδητοποίησαν ότι οι ελληνικές διεκδικήσεις απειλούσαν άμεσα την ίδια τους την ύπαρξη ως έθνος. Ο αγώνας στην Μικρά Ασία μεταξύ μιας επεκτεινόμενης Ελλάδας, που εκείνη την χρονική στιγμή είχε τον χαρακτήρα της αναθεωρητικής δύναμης και μιας συνεχώς συρρικνωμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που κατέρρεε να διασωθεί ως μια εθνικιστική Τουρκία, ήταν ένα «παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος». Ως τέτοιο παιχνίδι δεν υπήρχε ελπίδα συμβιβασμού μεταξύ των δύο αντίπαλων μερών, καθόσον ότι έχανε ο ένας, το κέρδιζε ο άλλος.

γ. Το δεύτερο σοβαρό σφάλμα στο οποίο υπέπεσε η Ελλάδα ήταν ότι οι πολιτικοί στόχοι τους οποίους έθεσε να φέρει σε πέρας η υψηλή στρατηγική της, δεν καθορίστηκαν βάσει των διαθέσιμων μέσων και πραγματικών δυνατοτήτων. Η Ελλάδα έθεσε ως πολιτικό στόχο την δημιουργία της Μεγάλης Ελλάδας, η οποία προϋπέθετε όχι μόνο την κατάληψη εδαφών της Δυτικής Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης, αλλά επιπλέον την ολοκληρωτική διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και γενικότερα της τουρκικής απειλής. Όπως είναι φανερό αυτός ο πολιτικός στόχος μπορεί να χαρακτηριστεί ως απεριόριστος. Όπως αναφέρει ο Κλαούζεβιτς *«ο στρατιωτικός αντικειμενικός σκοπός εξαρτάται από τον πολιτικό σκοπό αλλά και από την πολιτική και στρατιωτική πολιτική του αντιπάλου, καθώς και από την κατάσταση και τους πόρους των δύο αντιπάλων και θα έπρεπε να είναι ανάλογος προς αυτούς τους δύο παράγοντες .Η σχέση μεταξύ*

αντικειμενικοί σκοπού και μέσω των υφίσταται τόσο στην τακτική και στις επιχειρήσεις, όσο και στη στρατηγική και τη συνολική διεξαγωγή του πολέμου».

δ. Η Ελλάδα προσπάθησε μέσω της στρατιωτικής στρατηγικής να εκπληρώσει τους πολιτικούς της στόχους, αφού όπως προαναφέρθηκε διέθετε συντριπτική στρατιωτική υπεροχή έναντι του αντιπάλου. Υιοθέτησε τη στρατηγική της εκμηδένισης του αντιπάλου και προσπάθησε να το πετύχει μέσω της καταστροφής του κέντρου βάρους της ισχύος του αντιπάλου, που δεν ήταν άλλος από τις υποδεέστερες αρχικά ένοπλες δυνάμεις του. Επιδίωξε μέσω αποφασιστικών μαχών να καταστρέψει τον Τουρκικό Στρατό. Όμως, λόγω αλληπάλληλων επιχειρησιακών και τακτικών παραλείψεων, καθώς επίσης και λαθών τα οποία είναι αναπόφευκτα στην διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων, δεν το κατόρθωσε.

ε. **Αξιολόγηση Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής**

Καταλληλότητα: Η Ελλάδα κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας υιοθέτησε μια στρατηγική η οποία την έφερνε σε σύγκρουση με τις υπόλοιπες δυνάμεις της Αντάντ και την Ρωσία. Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου, ο οποίος δεν ήταν άλλος από την ανάδειξη της Ελλάδας στην ισχυρότερη δύναμη στην περιοχή, η οποία θα κάλυπτε το κενό της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η βρετανική ηθική υποστήριξη του παραπάνω σκοπού, προκάλεσαν όπως ήταν φυσικό την δημιουργία διλημάτων ασφαλείας στις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Αυτές με την σειρά τους συστρατεύθηκαν σε ένα μέτωπο εναντίον των ελληνικών διεκδικήσεων με αποτέλεσμα να στραφούν προς τον Κεμάλ, ο οποίος φαινόταν ικανός να αντιμετωπίσει τον ελληνικό επεκτατισμό.

Εσωτερική Συνοχή: Όπως αναλύθηκε στην παρούσα εργασία, οι επιμέρους τομείς της ελληνικής υψηλής στρατηγικής δεν ήταν σε θέση να υποστηρίξουν την στρατιωτική στρατηγική, η οποία σήκωνε το μεγαλύτερο βάρος των ελληνικών διεκδικήσεων. Η Ελλάδα εκείνη της περίοδο, όπως και κάθε κράτος το οποίο ασκεί επεκτατική πολιτική, στηρίχθηκε στην στρατιωτική της ισχύ. Επομένως όλες οι διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής της θα έπρεπε να συγκλίνουν προς την υποστήριξη της στρατιωτικής στρατηγικής.

Συσχετισμός Ικανοτήτων και Στόχων: Η Ελλάδα κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας μπορούμε να πούμε ότι, αν και δεν ήταν μεγάλη δύναμη, υπέπεσε στο σφάλμα της υπερεξάπλωσης. Η συντριπτικά ισχυρότερη θέση της Ελλάδας έναντι της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την έκανε να συμπεριφερθεί ως μια μεγάλη, ή καλύτερα εν δυνάμει μεγάλη δύναμη. Όμως η Ελλάδα έθεσε υπερβολικά φιλόδοξους στόχους, οι οποίοι δεν μπορούσαν να υποστηριχθούν από τις πραγματικές δυνατότητες της χώρας. Ουσιαστικά η μόνη ουσιαστική ικανότητα της Ελλάδος ήταν ο αξιόμαχος και εμπειροπόλεμος

Ελληνικός Στρατός. Επομένως θα έπρεπε να θέσει τέτοιους στόχους οι οποίοι θα μπορούσαν να είναι εντός των στρατιωτικών της δυνατοτήτων.

Αντοχή σε Σφάλματα: Η υψηλή στρατηγική που υιοθέτησε η Ελλάδα κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, επειδή στηριζόταν κυρίως στην στρατιωτική στρατηγική, μπορούσε να επιτύχει μόνο με τις νίκες στα πεδία των μαχών. Η Ελλάδα δεν φρόντισε να έχει δημιουργήσει άλλες «ασφαλιστικές δικλείδες», όπως τις κατάλληλες συμμαχίες, ή εξισορροπήσεις εναντίον του αντιπάλου, ή την σύναψη κάποιας συνθήκης που να κατοχυρώνει την θέση της, ώστε να διασφαλισθεί η υποστήριξη του τιθέμενου πολιτικού σκοπού σε περίπτωση κάποιας αποτυχίας της στρατιωτικής στρατηγικής.

Η Μικρασιατική Καταστροφή σήμανε την αλλαγή του δόγματος της υψηλής στρατηγικής. Η προσήλωση στο καθεστώς των συνθηκών και στην αρχή της νομιμότητας θα αποτελέσει έκτοτε τη σταθερή βάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η διαφύλαξη της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας και η συμμετοχή σε διεθνείς συνεργατικούς θεσμούς θα αποτελέσουν τις βασικές επιδιώξεις της.

2. Προτάσεις

α. Με βάση τα παραπάνω, ακόμη και σήμερα δεν είναι αργά για να αντιληφθούμε, ότι η Ελλάδα δεν κατόρθωσε από την περιπέτειά της αυτή και παρά τις υπέρμετρες θυσίες της, να αποκομίσει το παραμικρό όφελος.

β. Για την επιτυχία μιας υψηλής στρατηγικής μιας χώρας για την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων πρέπει.

- Να διαθέτει εσωτερική πολιτική τέτοια ώστε μέσω αυτής να αντλούνται πόροι από τον πληθυσμό για τις ένοπλες δυνάμεις και να θεσμοθετούνται οι κατάλληλοι θεσμοί για την μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων.

- Να διαθέτει εσωτερική νομιμοποίηση της πολεμικής προσπάθειας δηλαδή την υποστήριξη η' ανοχή της εξωτερικής πολιτικής από τους πολίτες τις οργανώσεις και τα κόμματα..

- Να διαθέτει Διεθνή νομιμοποίηση δηλαδή να συμβαδίζουν οι πολεμικοί στόχοι και τα μέσα με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες το πνεύμα της εποχής το διεθνές δίκαιο ώστε να κερδίζουν την διεθνή κοινή γνώμη.

- Η διπλωματία θα πρέπει να κάνει σωστή διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος και εκτίμηση των ευκαιριών και απειλών και σε περίοδο πολέμου να εξασφαλίσει κατάλληλες συμμαχίες.

- Να αντέχει σε σφάλματα δηλαδή να ξεπερνά συγκυριακά σφάλματα χωρίς να καταρρέει προσαρμοζόμενη στο διεθνές και εσωτερικό περιβάλλον

- Η πολιτική ηγεσία να κάνει σωστές Στρατηγικές επιλογές οι οποίες να μπορούν να εφαρμοστούν Επιχειρησιακά και τακτικά.

-

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως είχε πει ο Περικλής:

«Περισσότερο φοβούμαι τα δικά μας σφάλματα παρά των εχθρών τα σχέδια».

-Ο-

Συντάξας

Παναγιώτης Ψύχας

Ταξχος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»**ΣΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΤΑΞΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΨΥΧΑ****ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ****ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ**

1. Αγγελομάτης Χρήστος, *Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*. Αθήνα: Εστία, 2005.
2. Βεντήρης Γ., *Η Ελλάς του 1910 – 1920*. Αθήνα: Ίκαρος, 1970.
3. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919 -1922*. Αθήνα: ΤΥΕΣ, 2001.
4. Ενεπεκίδης Π., *Η Δόξα και ο Διχασμός*. Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος, 1992.
5. Καψής Ι., *Χαμένες Πατρίδες*. Αθήνα: Λιβάνη, 1990.
6. Καψής Ι., *Η Μαύρη Βίβλος*. Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1992.
7. Μαρκεζίνης Σπ., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, Τόμοι 1^{ος} και 4^{ος}. Αθήνα: Πάπυρος, 1966.
8. Μπουλαλας Κλ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 -1922*. Αθήνα: Ίδιωτ. Έκδ., 1959.
9. Μυλωνάς Αλ., *Αυτή είναι η Τουρκία*. Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1992.
10. Νεράτζης Χρ., *Το έπος της Μικράς Ασίας*. Θεσσαλονίκη: Τσιαμπίρης, 1991.
11. Παπασωτηρίου Χ., *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία. Πολιτική και Στρατηγική των Ελλήνων και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 1821-1832*. Αθήνα: Σιδέρης, 1996.
Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος} – 11^{ος} Αιώνας. Αθήνα: Ποιότητα, 2004.
12. Πλατιάς Α., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική και Θουκυδίδη*. Αθήνα: Εστία, 2000.
13. Σακελλαρόπουλος Κ., *Η σκιά της Δύσεως*. Αθήνα: Αετός, 1954.
14. Σβολόπουλος Κων., *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900 -1945*. Αθήνα: Εστία, 1992.
15. Σωτηρίου Διδώ, *Η Μικρασιατική καταστροφή και η στρατηγική του ιμπεριαλισμού στην Ανατολική Μεσόγειο*. Αθήνα: Κέδρος, 2004.
16. Τριανταφυλλίδης Χρ., *Η Μικρασιατική Εκστρατεία και το ημερολόγιον ενός οπλίτου*. Αθήνα: Δωδώνη, 1984.
17. Τούντα - Φεργάδη Αρετή, *Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1940*. Αθήνα: Σιδέρης, 1996.
18. Ψυρούκης Ν., *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1918 - 1923*. Λευκωσία: Αιγαίον - Κουκίδα, 2000.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

1. Kissinger H., *Η διπλωματία*. Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1995.
2. Paret P., *Οι δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής*. Αθήνα: Τουρίκη, 2004.
3. Sun Tsu, *Η Τέχνη του Πολέμου*, μτφ Κ. Γεωργαντάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1991.